

OPEN ACCESS

*Corresponding author

Karwan Salih Waisy

salih.waisy@uoz.edu.krd

RECEIVED :12 /08/2024

ACCEPTED :24/11/ 2024

PUBLISHED :15/06/ 2025

سیاسه‌تا دهرقه‌یا ئه‌مریکا لسه‌رده‌می کارگی‌ریا بۆشی کور هه‌مبه‌ری رۆژه‌لاتا ناڤین 2003-2001: عیراق و ئه‌فغانستان وه‌ک نمونه: خواندنه‌کا میژووی لبه‌ر پوناها گوتارین بووشی

کاروان صالح ویسی/به‌شی میژوو، کولیژی زانسته مروڤایه‌تییه‌کان، زانکوی زاخو- زاخو

پوخته

ئه‌ف قه‌کولینه ل سه‌ر پارچه‌کا گرنگه ژ سیاسه‌تا یا ئه‌مریکا لسه‌رده‌می کارگی‌ریا جوړج بۆشی کور هه‌مبه‌ری رۆژه‌لاتا ناڤین دناڤه‌را 2001 تا 2003 ئی: ئه‌فغانستان و عیراق وه‌ک نمونه. ئه‌ف قه‌ کولینه هژماره‌کا گرنگه به‌لگه‌نامه و راپورتین رۆژنامه‌فانی یین گرنگ ل‌دور سیاسه‌تا کارگی‌ریا بۆشی کور هه‌مبه‌ری رۆژه‌لاتا ناڤین بکارده‌ینیت. ئیرشا تیروورستان یا 11 ئه‌یلولا 2001 ئی گفاشتن لسه‌ر سه‌روکی ئه‌مریکا بۆشی کور کرن کو سیاسه‌تین که‌فن یین چاقتراساندن ئناقبه‌ت و ده‌ست پیشخه‌رییه‌کا نوی داھینا ژبو ئه‌مریکا ژبو دورستکرا ئاشتیی، هه‌بوونی و ئازادی بڕیکا چاندنا توفی دیموکراسیی ئه‌نجام دا. کارگی‌ریا بۆشی کور بگرنگیفه به‌ری خودا دیموکراسیی بۆ به‌رژه‌وه‌ندیین ئاسایشا نه‌ته‌وايه‌تی یا ئه‌مریکا، ژبو ئاشتیا جیهانی و هه‌بوونا ئه‌وی. ئارمانجاسه‌ره‌کی یا قه‌کولینی دیارکرا هزرا کارگی‌ریا بۆشی کوره ئه‌وا باوه‌ردکر کو به‌رپرسیارتیا ئه‌مریکایه ئازادی بینیت جیهانا شارستانی ب تابه‌تی ل رۆژه‌لاتا ناڤین. سیاسه‌تا دهرقه یا کارگی‌ریا بۆشی کور ل دوو جهان ل رۆژه‌لاتا ناڤین ده‌ستپیکر تاکو بشیت ئازادی، قه‌کرنی، هیقی، ئارامی و دیموکراسیی ل ئه‌فغانستان و عیراقی بچه‌سپینیت. ئه‌ف قه‌کولینه هه‌ولدده‌ت به‌رسقا هنده‌ک پرسیارین گرنگ مینا بۆچی پشتی ئیرشا تیروورستان یا 11 ئه‌یلولا 2001 ئی لسه‌ر ئه‌مریکا و کارگی‌ریا بۆشی کور زه‌نگا شه‌ری دژری تیرووری لیدا؟. بۆچی شه‌ری ب دژری تیرووری به‌ری ئه‌مریکا دا ئه‌فغانستان و عیراقی؟ بۆچ ئه‌مریکا به‌ین ته‌نگ بوو دگه‌ل بزاقین به‌ری یین سیاسه‌تا دهرقه ژبوو په‌یداکرا ئاشتیی و ئارامیی ل رۆژه‌لاتا ناڤین؟. ئایه سیاسه‌تا ئه‌مریکا ب هوشیاری دورستکرا دیموکراسیی و شروڤه‌ن دیموکراسیا ناڤخویی هه‌بوو؟. ئایه جیهانا ئیک جه‌مسه‌ری ریکین ده‌لیفیان دان ئه‌مریکا کو ئه‌فی هه‌وا به‌یز وه‌رگرتن؟

وشه‌ سه‌ره‌کییه‌کان:

جوړج بۆشی کور،
سیاسه‌تا دهرقه‌یا ئه‌مریکا،
په‌یوه‌ندیین نیفده‌وله‌تی،
بنه‌مائ جورج بۆشی،
نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی،
رۆژه‌لاتا ناڤین،
شه‌ری تیروورستان.

About the Journal

Zanco Journal of Humanity Sciences (ZJHS) is an international, multi-disciplinary, peer-reviewed, double-blind and open-access journal that enhances research in all fields of basic and applied sciences through the publication of high-quality articles that describe significant and novel works; and advance knowledge in a diversity of scientific fields. <https://zancojournal.su.edu.krd/index.php/JAHS/about>

1-پيشه‌کي:

پوځه لاتا ناښان ټيک ژ ټوان پارچه يين جيهانې په يين جهه کې تايهت دسياسه تا دهرقه يا ټه مريکا دا هين، ټه گرنګيا ټه مريکا ب پوځه لاتا ناښان دزفريت بو جهه ټه وې جيوستراتيژي هه ووه سا ژيدهرين ټه وې سرؤشتي، پيشهاتين سياسي يين دهقري، ژبه رهندي کارگيري يين ټه مريکا گرنګيه کا زور ب ټه وې دهقري ددن، ب تايهت ي کارگيريا بو شې کور، ب شيوه يه کې زور به رفره و هه ستيار به ريخودا ټه وې دهقري، چونکي لسره دهمي کارگيريا ټه وې چه ندين پيشهاتين سياسي کاريگر لسره به رزه وهدني و ټاسايشا نه ته وھي يا ټه مريکا ل دهقري هاتبون نه پيش. ټه وې چه نده بو ټه وې رهندي بو شې کور پارچه کا گرنګيا سياسي خو يا دهرقه بو روي ب روي بوونا رويدانين پوځه لاتا ناښان ته رخا بکته.

لدويف هزروبيري بوشې کور گرنګتري هه قه يمان و به رزه وهدني ټه مريکا يين ل پوځه لاتا ناښان و ستوينا سه ره کې يا به يزبوونا پيگه ي ټه مريکا په ل دهقري و پيدقيه لسره ټه مريکا هه مي هيزو شيانين خو بمه زخيت داکو ټه وې دهقرا ستراتيژي ژ بپاريژيت و نه هيليت مه ترسي بکته نه سهر به رزه وهدني و هه قه يمانين ټه وې، ل ټه وې دهميدا ټه مريکا هزره کا مهن بؤ عيراق و ټه فغانستان دکر، ژبه رکؤ ژلايه کې ټه گه هيشتبو ټه وې باوهرې رژيما دهسته لاتدارا عيراقې برپکا پشته فانکرنا تيرورستان و چه کې کومکوژ مه ترسيان دنيخيه سهر ټاسايش و به رزه وهدني ټه وې ل دهقري و ژلايه کې ديه ريخواو قاعيدا ټه فغانستان يا کري بنگه کې خو يي سه ره کې بو هيرشکرنا سهر ټه مريکا و هه قوه لاتين ټه وې ل جيهانې، له ورا پيدقيه ټه وې هه ر دوو وه لاته بهينه پاقرکرن ژ دوژمنين ټه وې، ل ټه وې دهميدا سه روکي ټه مريکا ټايين وهک ټالافه کې به يز بو هوي خو يين ب دژي ټه فغان وه لاتان بکاردهينا و ددا ديارکرن رژيما عيراقې و ريخواو تيرورستي يا قاعيده ب دژي پره نسي يين ټاييني نه و مه ترسي نه بو سهر مروفايه تي، ژبه رهندي پيدقيه ل سهر دهسه لاتي نه مينن داکو خه لکي ټه وې وه لاتان ب ټازادي و ديموکراسي بژين، سه ره راي رهندي بوشې ټه وې چه نده وهک بانگه شه يه کا کاريگر بو رازيکرنا جفاکي نيغه وه له تي بکاردهينا و ل ژير بهانه و ستراتيژي يين پاراستنا به رزه وهدني ټه مريکا سه ره دهرې دگه ل پيشهاتين دهقري دکر.

لژير سيهه را سياسي خو يا دهرقه بوشې کور بهانه يا ديموکراسي کور و به رجسه ته کرنا ټازادي و يه کسان ي هيرشين له شکرې بدژي عيراقې ټه فغانمان، لبه ر سيهه را ټه وې سياسي ته ټه وې ټه کولينه هه ولده ت گرنګيا شه ري ب دژي تيرورې و ټازاديا عيراقې دهرروبيري بوشيدا بو ټازادکرنا گه لين عيراقې و پاقرکرنا دهقري ژ تيرور و مه ترسي دهوله تين شه رخواو لسره پيگه و به رزه وهدني ټه مريکا لبه ر سيهه را گوتارين بوشې رويون بکته، چونکي ټه وې مژارين تانؤکه ب دروستي نه هاتينه ديارکرن کا ټه مريکا شيا بوو بگه هيه ټه فغان ټارمانجين خو يان به روفاژي بوويه ټه وې گه رې پتر تيکرنا رهوشا دهقري و سه ره لدانا ټالوزيان دناقهه را گرؤپين نه ته وهدني ل ټه فغانستان و عيراقيدا دژين.

پيشهاتين ژ قه ريژا هيرشين ټه مريکا لسره دهقري دا هاتين بوونه ټه وې رهندي ټه وې مه ره ما ټه مريکا لده ستپيکي بو هاتيه دهقري نه شيا بگه هيتي و ټه مريکا ب سياسي ته کا توندتر سه ره دهرې دگه ل پيشقه چونين سياسي ل دهقري کور، ب ټه وې چه ندي ټه مريکا ب داگيرکرا ټه وې وه لاتان هاته وه سفکرن، چونکي ټه مريکا ب ستراتيژيا داگيرکرا نه سه ره دهرې دگه ل پيشهاتين دهقري کور و بوو ټه وې رهندي ټه مريکا سه نگا خو دناف خه لکي عيراق و ټه فغانستان ژ دهست بده ت و خه لکي ټه فغان وه لاتان وه سا هزر دکر ټه مريکا بو بده ستقه هينا ژيدهرين سرؤشتي و دزينا داهاتي ټه وې هاتيه ټه وې وه لاتان.

ټه وې ټه کولينه دي هه ولده ت کا چه واکومه تا ټه مريکا لژير سيهه را گوتارين سه روکي ټه مريکا جور بوشې کور سه ره دهرې دگه ل پيشهاتين عيراق و ټه فغانستاني دکر، چونکي يا زانايه ل ټه وې دهميدا پتريا کارقه دانين واشتتون به رامبه ري پيشهات و بويه رين سياسي ژ قه ريژا گوتارين سه روکي ټه مريکا جور بوشې دهاتنه پيش، ټه وې چه نده بوويه ټه وې رهندي گوتارين ټه وې دهربريني ژ سياسي ته دهرقه يا ټه مريکا بکته و ټه وې چه نده دي بيته تشتي نوي يي ده وې ټه کولينيدا ده يته شو قه کورن، چونکي ټه کولين ب شيوه يه کې ديار لبه ر روناها يه يقين گوتارين جور بوشې کور هاتيه دارشتن.

1.1.1. گرنګیا فەكۆلین: ئەف باهەتی دبن فەكۆلین گرنګیەكا تاییەت دسیاسەتا دەرڤەیا ئەمەریكا دا هەیه، چونکی ئەو پیشهات و پرودانین مینا شەری تیرۆریستان و شەری عیراقی بین ئەف ماوہیە بخۆفە دگرت ببوونە وەرچارخانەكا گرنګ دسیاسەتا دەرڤە یا ئەمەریكا دا و کارگیزییا بۆشی کۆر نەچارکربوو دسیاسەتا ئەمەریكا ب شێوہیەکی گشتی بەرامبەری پۆژھەلاتا ناڤین ب گوھوریت و ب کریار سەربازین ئەمەریكا بینتە دناف دەرڤەری دا و ئەف ئیکەمین جار بۆ ئەمەریكا ب شێوہیەکی بەرفەرە بەیتە دناف دەرڤەریدا و پشتمەقانییا ئالیین سیاسی بین ئەفان وەلاتان بکەت ژبو ریفەبرنا پروسسیسا سیاسی یا ئەوان.

1.2. ئارمانجا فەكۆلین: ئارمانجا سەرەکی یا ئەف فەكۆلین ئەو ھۆکارین بووینە ئەگەر پالدا نا کارگیزییا بۆشی کۆر دسیاسەتا ئەمەریكا ھەمبەری پۆژھەلاتا ناڤین دیار بکەت و چەوانیا سەرەدەرکنا دسیاسەتا ئەمەریكا دگەل پیشهاتین دەرڤەری ل دویف گوتارین بۆشی کۆر دیار بکەت. چونکی گوتارین ئەوی ببوونە شەنگستی دیارکنا دسیاسەتا ئەمەریكا بەرامبەری پیشهاتین دەرڤەری و گەلەك جار ل ژیر فەریژا گوتارین ئەوی دسیاسەتا ئەمەریكا دھاتە چەسپاندن. ئارمانجا سەرەکی یا فەكۆلین ئەو ھەمبەری دەرڤەری یا ئەمەریكا ژبو ئەنجامدانا شەری ب دژی تیرۆریستان و ھیرشکنا سەر عیراقی پون بکەت و فەریژا ئەوان ھیرشان لسەر عیراق و ئەفغانستان و ئەمەریكا بخۆ دیار بکەت. ژبەرکو ھیرشین ئەمەریكا لسەر عیراقی و ئەفغانستان کاریگەری لسەر ئەمەریكا بخۆ ژی کربوو.

1.3. چوارچووقەیی فەكۆلین: ئەف فەكۆلین ھەولددەت باسی کارگیزییا بیل کلتونی و دسیاسەتا ئەوی بەرامبەری پۆژھەلاتا ناڤین ب کورتی دکەت، ديسان پۆنکنا لسەر کارگیزییا بۆشی کۆر و چەوانیا بەریخۆدانا ئەوی کارگیزییا بۆ پیشهاتین سیاسی ل دەرڤەری ددەت، د درێژھەپیدانا خو دا، باسی ھەمبەری دەرڤەری یا بۆشی کۆر یا ب (بەمەین باشی The Bush Foreign Policy Principles) دکەت، کو لدویف ئەوی ھەمبەری دەرڤەری یا کارگیزییا ئەوی ھاتبوو دارشتن و لدویف ستوینین ئەوی ھەمبەری سەرەدەری دگەل پیشهات و پرودانین سیاسی ل پۆژھەلاتا ناڤین دکر. دباسی راگەھاندنا شەری ب دژی تیرۆری ژلای کارگیزییا بۆشی کۆر فە ل ئەفغانستان و کاریگەرییا ئەوی شەری لسەر دسیاسەتا ئەمەریكا ل دەرڤەری دکەت. دھەمان دەمدا شروڤەکرنا لسەر شەری ئازادیا عیراقی ژلای کارگیزییا بۆشی کۆر فە و دەرئەنجامین ئەوی شەری لسەر گورانکاریین دسیاسەتا ئەمەریكا دکەت. دەرئەنجامین فەكۆلین ئەوان فەدیتنا دیار دکەت بین فەكۆلین گەھشتی.

1.4. ژیدەرین فەكۆلین: ب مەرھەما دیارکنا رپھوریشالین دسیاسەتا کارگیزییا بۆشی کۆر بەرامبەری پۆژھەلاتا ناڤین ب شێوہیەکی دروست، ئەف فەكۆلین ب شێوہیەکی بەرفەرە پشت بەستنی لسەر گوتارین جۆر بۆشی کۆر ئەوین ل ئەوی دەمیدا لسەر دەزگەھین فەرمی بین ئەمەریكا ھاتینە بەلاقکرن دکەت، ژبەرکو گوتارین ئەوی دەربرین ژ ستوینین سەرەکی بین ھەمبەری دەرڤەری یا ئەمەریكا بۆشی کۆر د گوتارین ئەویدا ھەینە دیارکرن و ب ئەف ریکنی دئ ئارمانجین فەكۆلین دی ژی ھاتیە کرن.

1.5. ریبازا فەكۆلین: ژبەرکو فەكۆلین دبواری شروڤەکرنا پیشهاتین دیرۆکیدا ھاتیە دارشتن، لەورا ئەو ریبازا بۆ ئەنجامدانا ئەف فەكۆلین ھاتیە بکارھینان (ریبازا چەندایەتیە)، ژبەرکو دیرۆکیەكا بەرچاڤ یا گوتارین خو دا جۆر بۆشی کۆر سیناریوو و ستوینین دسیاسەتا خو بەرامبەری پرودانین پۆژھەلاتا ناڤین دیارکربوون، ب ئەف ریبازی دشیان دایە مەبەستین سەرەکی بین جۆر بۆشی کۆر د گوتارین ئەویدا ھەینە دیارکرن و ب ئەف ریکنی دئ ئارمانجین فەكۆلین ب شێوہیەکی دروست ھینە دیارکرن و دئ ھەمبەری سەرەکی بین دسیاسەتا دەرڤەری یا ئەمەریكا ھەمبەری پیشهاتین عیراقی و ئەفغانستان ھینە پونکرن.

2-دەرازیك :لدمی سەرۆکی 42، بی ویلیام تین ئیکگرتین ئەمەریكا (ویلیام جفرسون بیل کلتون، William Jefferson Clinton) (1993-2001)، ھاتیە سەر دەستھەلاتی ل کوجکا سپی، دسیاسەتا دەرڤەری یا ویلیام تین

ئىكگرتىن ئەمىرىكا ژۇب دۇيۇچۇونا سىستەمى جىھانى بى سەردەم ھاتە گوھورىن ، ژۇب چارەسەر كونا بارودۇخىن سىياسەتە دەرڧە ل سەر ستراتىژىيا بنگەھى ئارىشە ب ئارىشى ھاتىە چارەسەر كونا (William, 753, 2013).

كارگىرىيا كلنتونى نىشاندايە سىياسەتە دەرڧەيا ويلايەتتىن ئىكگرتىن ئەمىرىكا يا پىشتى شەرى سار (1990-1946)، ژۇر گورانكارى بخۇڧە دىتوون، دىشان ستراتىژىيا مايتىكرنى ب شىوھەكى بەرفرە سىياسەتە خوو يادەرڧەدا بكتە و دىشا تەكتىكىن لەشكەرى سىياسەتە خويا دەرڧەدا پەيرەوبكتە. ژبەر كو دەولەتەكا زلھىز يا بتنى بۇ بشىت كارتيكرنى بەھڧكارى بكتە. ستراتىژىيا سىياسەتە دەرڧەيا يا كارگىرىيا كلنتونى دووپاتى لسەر پىشڧەبرنا كەرتى ئابوورى و ڧەكرنا بازارىن ئازاد ل جىھانى دكر. دخۇ گونجاندا روژھەلاتا ئاڧىندان سەرۇكى ئەمىرىكا پىشڧەقاندا ئارمانجىن سىياسەتە دەرڧە يا ئەمىرىكا بىمۇكراسىكرنى، ڧەكرنا بازاران، بەرفرەكرنا ئاسايشى و بانگەوازا ئاشتىن دكر.

كارگىرىيا كلنتونى ھىزىن لەشكەرى ئەمىرىكا ھىلان ل كەنداڧى فارسى^۱ دكو سىياسەتە ھىلانا بتنى ب شىوھەكى بەھىز ب دژى دۇژمنىن ئەمىرىكا عىراق و ئىرانى پەيرەو بكن، ئاشتى، ئارامى بەھىتە بەلاڧكرن و پاراستنا بەرژەوھەندىن پەترولى بىن جىھانى بەھىتەكرن. سىياسەتە دەرڧەيا كارگىرىيا كلنتونى، نەتەوھىن ئىكگرتى ب دژى سەرۇك كۇمارى عىراقى سەدام حسىنى (1979-2003)، بىكا بىراراندا دورىچىن ئابوورى ، لىگەرەن چەكى كومكوژ و پاراستنا پەترولا روژھەلاتا ئاڧىن بكاردھىنا. دھەمان پىنگاڧىن خودا كلنتونى بزاڧ كرن گفاشتنا بىكا ھىزىن نىڧدەولەتى بكتە سەر عىراقى، ھەمبەرى نەپىگىرىا ئەوئى دگەل نەتەوھىن ئىكگرتى و ويلايەتتىن ئىكگرتىن ئەمىرىكا. ھەرۇسە ئەوى دىشا ژۇر پىشكەڧتتا د پەيوھەندىن عەرەب و ئىسرائىلىيان پەيدا بكتە. ئەو ژى بىكا پالدا ناھەردو لايەنا دا جىاوازىن خو لژىر چاڧدېرىيا جڧاكى نىڧدەولەتى و ويلايەتتىن ئىكگرتىن ئەمىرىكا چارەسەر بكن.

دئەڧى ڧەكولىنى دا، بزاڧ ھاتىنە كرىبنە دۇيۇچۇونا ھندى بكن كا چەوا كارگىرىيا (بۇشى كور Bush's Son) (2001-2009), (Richard, 2010) ھەر ژ روژا دەستبكار بوونا خو، بزاڧ كرىبنە سىياسەتە دەرڧەيا ويلايەتتىن ئىكگرتىن ئەمىرىكا ل روژھەلاتا ئاڧىن ب گوھورىت. چونكى دئىكەم گوتارا خو يا دەست بكاربوونىدا بۇشى كور دووپاتى ل سەر بەلاڧكرنا دىمۇكراسىيا ئەمىرىكا بۇ مروڧايەت ل روژھەلاتا ئاڧىن كىرېو. چونكى بەزرا ئەوى جىھانا ئىك جەمسەرى، ئەمىرىكا وەكو زلھىزا بتنى يا جىھانى دابو دياركرن و بۇشى كور وەسا ھزر دكر حكومەتتىن دى بىن ئەمىرىكا، بۇ وىنە يا (بۇشى باب Father Bush)، (1993-1989)، و بىل كلنتونى، ھەز ل پرچەكرنا رىخراو بىن نىڧدەولەتى و رىكخستنا جىھانى ژبۇ بدەستڧەھىنانا پترىا ستراتىژىين سىياسەتتىن خو بىن دەرڧە ل روژھەلاتا ئاڧىندا دكر (Bush, January 2001 20). ل دەستپىكا ھەشت ھەڧىن ئىكى ژ دەستھەلاتا خو دكوچكا سىپىدا، كارگىرىيا ئەمىرىكا ب سەرۇكاتىا بۇشى كور پترىا "رىالىست و ھەڧ پەيمانكەر"، بۇ ب بەراوردى دگەل سەرۇكىن دى بىن ئەمىرىكا بىن پىشتى شەرى سار (United States History, January 2005 20).

ھەرچەوا بىت، بووھەرا تىرورستىا 11 ئەيلۇلا 2001؛ ل سەر ويلايەتتىن ئىكگرتى ئەمىرىكا ژلا بى رىخراوا تىرورستى يا قاعىدە ڧە سىياسەتە ئەمىرىكا ھەمبەرى روژھەلاتا ئاڧىن بنەرەتڧە گوھورى "ھىرشا تىرورستى يا 11 ئەيلۇلى بگرنكى ڧە و ب رىكەكا كرىارىن پەقاندنى دووماھى ب قوناغا پىشتى شەرى سار ھىنا" (Barrett, September 2001 11). قوناغا پىشتى شەرى سار ھاتىە سەلوخەتدان بىكا ھەڧكارىيەكا موكم يا نىڧدەولەتى د سىياسەتە دەرڧەيا ويلايەتتىن ئىكگرتى ئەمىرىكا دا، دگەل دا قوناغا ھەڧچەرخ يا پىشتى بوھەرا 11 ئەيلۇنا 2011 ھىتە سەلوخەتدان ب شەرى بدژى تىرورى" (BCC, September 2001 11).

ژبەرھندى ژى دئەڧى ڧەكولىنىدا؛ دى لدەستپىكى ب كورتى شروڧەكرن لسەر ھەلوئىست و سىياسەتە دەرڧەيا كارگىرىيا بۇشى كور ھەمبەرى روژھەلاتا ئاڧىن ھىتە دان. دبەردەوامىا شروڧەكرنا سىياسەت و پەيوھەندىن ئەمىرىكا دگەل وەلاتىن روژھەلاتا ئاڧىن دى بزاڧ ھىتە كرن شروڧەكرن لسەر بنەمايىن سىياسەتە دەرڧەيا ئەمىرىكا بۇشى كور بەھىتە دان ، بۇچوونىن بنەمايىن ئەوى لدور جەھى ستراتىژىي روژھەلاتا ئاڧىن. دھەمان پىكولدا؛ دى ھىرشىن تىرورى ل سەر ئەمىرىكا و پاشى شەرى ب دژى تىرورى ژلا بى ئەمىرىكا، ھەڧپەيمانىن و ڧە ھەرۇسە ھەلوئىستى كارگىرىيا بۇشى كور بەرامبەرى دەولەتتىن پىشڧەقاندا تىرورزمى مىنا ئىران، عىراق و ئەفغانىستانى و دەولەتتىن شەرخواز ھىتە شروڧەكرن.

ژبو دريژيپيدانا شروقه کرنا سياسه تا دهرقه يا کارگيريا بوشی کور همبهري و هلاتين روژهلالاتا نافين. دئه في هکولنيدا، دئ بزاف هينه کرن چهوا پيشهاتين سياسی و لهشکري بين دهقري، کارگيريا بوشی کور پالدا بريارا شهرى ب دژى رژيما عيراقى بدت. دهه مان پينگافدا، دئ پونکرن ل سهر پروسيستا نازادکرن عيراقى و نازادکرن خهلکى نهوى ژ زلم و زورداريا رژيما سهدام حسيني هينه دان. نهقجا ژ بو پتر تيگه هشتنى ل دور نارمانجا کارگيريا بوشی کور ژ شهرى ب دژى عيراقى. دئ بزاف هينه کرن کا نارمانجا همريکا چ بو ژ راگه هاندنا شهرى ب دژى رژيما سهدام حسيني ل عيراقى. لدووماهين ژى دئ کورتيه کا ميژووى لسهر سياسه ت و پهيوه ندين کارگيريا نافيرى هينه دان. هه ژى په بيژين نهف ليکولينه دئ بهويروى و کويرى شروقه کرنا دت سهر سياسه تا همريکا همبهري نهفغانستان و عيراقى. لئ دگه ل ليکولينى دئ جاران دناف تکيستي هکولنينا دا باسى دهوله تين دى ژى وهک به حرين، سعودى و ئيسرائيلى هينه کرن.

3- کارگيريا بوشی کور 2001-2003

بهري ب کويرى بچين دناف بابه تيدا، ل نهقيرى يا فهره ناماژه بهندى بددين بوشی کور (2001_2009)، دريژبه ندا 43يدا دليستا سهروکين ويلايه تين ئيگرتين همريکا دايه. نافيرى بو ماوهين ههشت سالان هوکوم ل وهلاتى همريکا کرييه. بهري نافيرى بيته سهروکى همريکا، سهروکى ويلايه تا تيكساس (Texas) بوو و بوشی کور بسهر پارتا کوامريان هه بوو (United States History, January 2005 20).

لدهمى بوشی کور سهروکاتيا همريکا وهرگرتى، دهست ب گوهورينين بهيز و بنه رتهى دسياسه تا دهرقه يا ويلايه تين ئيگرتين همريکا دا کر. بوشی کور دهست ب شروقه کرنا هزرا سيسته مى بهره قانينا چهکى باليسته ک (A Ballistic Missile Defense System) کر، ب رهنگه کى بهيز دهست ب رهتکرنا پروتوکولى کيوتو (Rejected the Kyoto Protocol)، بين ل 11 کانوونا دووى يا سالا 1997ئى، ژبو کهش و ههواى و کيمکرنا پلا گهرماتين ل جيهانى دنافهرا 55 وهلاتان دا ل (The UN Climate Change Convention and the Kyoto Protocol, 2006). وهلاتان دا ل نهپشته قانينرنا دادگه ها تاوانبارين نيقدهوله تى کر (United States History, January 2005 20). کارگيريا نافيرى دهست ب پشته قانينرنا سياسه تين بهيز بين ههفکارينرني نيقدهوله تى کر و نهو تيگه هى نيشاددهت ويلايه تين ئيگرتين همريکا تاكه زلهيزا نفاکهرا ناشيتى په ل جيهانى رهتکر. ژبهركو نهوى هزر دکر دقيت ناشتى برىکا ههقهيمانان دهيته دهسته بهرکرن و همريکا پشته قانينا نهقى هزرى دکهت و ب هه مى شيانين خو بهره قانينى ژ ستراتيزيا چاره سهرکرن ناريشه يان ب ريکين ناشيتى دکهت (Anne, 2006).

ژلايه کى هه، ل 11 نهيلولا 2001ئى؛ سهروکاتيا هوکومه تا همريکا لژير سهروکاتيا بوشی کور هاته نيشاندان، پيناسه کرن و جيهان هاته گوهورين، نانکو راستيا کهسايه تيا نهوى و هزروبيرين نهوى بو رايه گشتى يا همريکا، جيهانى و ب تاييه تى جيهانا ئيسلامى روون و ناشکهرا بوو. چونكى دهه مان روژدا، نافيرى گوتارهک پيشکشى گهلى همريکا و جيهانى کر و تيدا ب توند نهو هيرش و مهترسين تيرورستان ل سهر ههقوله تين همريکا و ههقهيمانين نهوى ل ناقحويى همريکا و سهرانسه رى جيهانى ئيدانه کر، ههروه سا راگه هاند دئ ويلايه تين ئيگرتين همريکا ب توندترين ريک بهرسفا نهوان دت (Bush, September 2001 11).

سهراپه هى هندى بو ماوهيه کى زور دريژ همريکا پشته قانينا چهکدارين ريکخراوا قاعيده ب دژى روسيا ل نهفغانستانى دکر. بهلى گفاشتن و مهترسيا تيرورستان ل سهر بهرژه وهندى و ناسايشا نهته وهى يا همريکا و کارتيکرنا نهوان ل سهر بهرژه وهنديين نهوى ل روژهلالاتا نافين، جيهانى و کارقه دانين نهگه تيف هينانه پيش. لهورا گوهورين دسياسه تا دهرقه يا کارگيريا بوشی کور ژ رويدانا 11 نهيلولا 2001ئى په يدا بوون و راگه هاندنا شهرى ب دژى تيرورزمى هاته راگه هاندن. بهلى ئيکه م نارمانجا کارگيريا بوشی کور يا پشتى 11 نهيلولا 2001ئى، ليدانا نهفغانستانى و ليگه ريانا ئوساما کورئ لادنى (1957-2011)ئى، سهروکى ريکخراوا تيرورستى يا قاعيده بوو. کارگيريا تالبيان ب روونى دناشکه راکرن: جههک نارام بين داي ئوسامايى کورئ لادنى و نهفغانستان ببوو بنگه هى مهشقرنا تيرورستين بسهر قاعيده هه (BCC, September 2001 11). ب نهقى رهنكى ب شيوهيه کى ناشکهرا خويا دببت همريکا نهف چهنده

ب کارىگه‌رتريں مه‌ترسى بۆ سهر پىگه‌هى خۆ دزانى و دا خۆياكرن پىدقپيه بزيتريں وهخت ئەف بنگه‌هى قاعیده بهيته خرابكرن داکو چ مه‌ترسيان نه‌ئىخه‌ته سهر پىگه‌ه و به‌رژه‌وه‌ندى و ئاسايشا ئەمريکا ل ده‌قه‌رى.

ژلايه‌كئ ديقه، ل سالا 2002ئ؛ سهرۆكئ ئەمريکا بۆشى كور، بنه‌مايه‌كئ نوى يى پشتگيرايا به‌ره‌فانيا ويلايه‌تئ ئىكگرتيىن ئەمريکا (The United States New Preemptive Defense Doctrine) راگه‌هاند. ئەفه دا رىكئ دده‌ت شيانين ويلايه‌تئ ئىكگرتيىن ئەمريكا ده‌ست ب هيرشان ده‌هرئ ب دژى تيرورئ بكه‌ت. هه‌روه‌سا ل سالا 2002ئ؛ بنه‌مايه‌ پشتگيريا به‌ره‌فانيا يى بۆشى كور پشته‌فانى لىدكر و هزر خۆ دانا سهر مه‌ترسيا چه‌كئ كۆمكوژى يى رژيما سه‌دام حسيني ل عيراقئ. هه‌وين شه‌رى بناف "هه‌وا ئازاديا عيراقئ Operation Freedom of Iraq" ده‌ستپىكر. چونكى لىگه‌ريانين ويلايه‌تئ ئىكگرتيىن ئەمريكا ژ بۆ چه‌كئ كۆمكوژى وه‌سا بۆ دچۆن دبیت هنده‌ك به‌لگه‌نامه‌ين مه‌ترسيدار ده‌رباره‌ى چه‌كئ كۆمكوژ هاتبه‌ ديتن. قىجا چه‌ندبیت ژبه‌ر ئەفى هۆكارى ويلايه‌تئ ئىكگرتيىن ئەمريكا دووپاتى ل سهر لادانا سه‌دام حسيني كريت داکو دووماهين ب تونده‌ريا ئەوى بينيت و ديموكراسيكرنا عيراقئ ئارمانجا سه‌ره‌كيا ئەمريكا يا شه‌رى ب دژى رژيما سه‌دامى بوو (Council on Foreign Relations, February 2004 1).

بنه‌ماين سه‌ره‌كى بين سياسه‌تا ده‌ره‌ه يا بۆشى كور بانگه‌وزايبا ئازادى، يه‌كسانى و ديموكراسيى ل رۆژه‌لاتا ناڤين دكر. سياسه‌تا ده‌ره‌ه يا كارگيريا ئەوى باوه‌رى به‌ندئ هه‌بوو ديموكراسى ئازادى و يه‌كسانى به‌ره‌ف ملله‌تيقه ده‌ينيت. به‌هزا ئەوى سياسه‌تا راوه‌ستاندى و دانانا سنوره‌كى لسهر مه‌ترسيان تيگه‌هه‌كئ كه‌فن بوو، ئىدى نه‌دشيا خه‌لكئ ئەمريكا ژمه‌ترسين هه‌فرک و دۆژمئين ئەمريكا ل ده‌قه‌رى بپاريزيت، چونكى نها "هيزا له‌شكه‌رى، ئابوورى و هيزا سياسه‌تا ده‌ره‌هيا ويلايه‌تئ ئىكگرتيىن ئەمريكا ژبو ئاشتيى بخيره‌تتا ئەوى ده‌يته كرن ژلايى وه‌لاتين رۆژه‌لاتا ناڤين قه (1) (Council on Foreign Relations, February 2004).

سهرۆكئ ئەمريكا، بۆشى كور، پشته‌فانيا خۆ ژبو بريارين ديموكراسيا ناڤووى ژبو ئەوان وه‌لاتان ئەوين ريزئ ل پيروژها مروفي و بنه‌ماين سياسه‌تا نيقده‌وله‌تى يا پاراستنا كه‌رامه‌تا مروڤان دگرتن كرن، دا دياركرن ئەو دسنورين خودا دئ به‌رپرسن بۆ پاراستنا وه‌لاتين خۆ و به‌رپرسن ژبو هه‌فسنورين خۆ بين هه‌ين و تيدا پىدقپيوو بنه‌ره‌تى مافى مروفي يى ئايينى، وژدانى، ئاخفتنى، وه‌كه‌فى، هه‌فكارى و رۆژنامه‌گه‌ريى به‌ينه‌ پاراستن. ده‌اته چاقه‌ريكرن ئەو حكومه‌ت بينه به‌رپرس ژ كاروبار و پاراستنا خه‌لكين خۆ، پيشكيشكرنا ماف و داخووزين خه‌لكئ ب تايبه‌تى لده‌مى خه‌لك ده‌نگى ژبو گوهورينى دده‌تن. حكومه‌ت به‌رپرس دبن ژبو پاراستنا سنورين خۆ، پاراستنا سه‌ره‌خوى، بئ لايه‌نيا دادوه‌ريى، سزادانا تاوانباران، به‌رچاقگرتنا رۆلى ياساين و نه‌هيتانا گه‌نده‌ليى. دڤيت ديموكراسيا نوى بكيمى بگه‌هته حكومه‌تى و جفاكى مه‌ده‌نى بپاريزيت (Bush, March 2006 16).

ب ئەفى چه‌ندئ دياربیت تاراده‌يه‌كئ دياركرى ئىدى ئارمانجا سياسه‌تا ده‌ره‌هيا ئەمريكا پاراستن يان داريشتنا ئاشتيى نه‌بوو. به‌رۆڤاژى دورستكرنا ئاشتيى بۆ بريكا به‌لافكرنا ديموكراسيى و مه‌به‌ستا هيرشين له‌شكه‌رى بوو. سياسه‌تا ده‌ره‌هيا كارگيريا بۆشى كور رژد بۆ لدور به‌لافكرن و بده‌سته‌ئينا ديموكراسيى ل هه‌ر دوو وه‌لاتين پرى ئاريشه، مه‌ترسيدارين رۆژه‌لاتا ناڤين ئەفغانستان و عيراقئ، ئەوين ب چه‌رخان خه‌لكئ ئەوان دبن زلم و زوردارييه‌ه دانلين. ئەقجا چاندنا توفى ژبو ئازادى، مودرينكرن، وچاكسازيان بوو ژبو هه‌موو وه‌لاتين رۆژه‌لاتا ناڤين ب تايبه‌تى ل عيراق و ئەفغانستان. ل دويڤ بنه‌ماين سياسه‌تا ده‌ره‌هيا كارگيريا بۆشى كور، ديموكراسيى ل رۆژه‌لاتا ناڤين وه‌ك گرنگيه‌كئ بۆ ئەمريكا و جيهانى ده‌اته ديتن. له‌ورا دڤيا ئەفى چه‌ندئ ل ئەفى پارچا جيهانى يا پرى ئاريشه‌ين سياسى، جفاكى، له‌شكه‌رى و ئابوورى ب چه‌سپينين.

4- بنه‌ماين سياسه‌تا ده‌ره‌هيا بۆشى كور

سهرۆكئ ئەمريكا بۆشى كور وه‌كو سهرۆكئ به‌يزئ پشتى شه‌رى سار و راگه‌هينه‌رى شه‌رى ب دژى تيرورئ هاتيه دياركرن، ئەوى هزرين خۆ ژبو سياسه‌تا ده‌ره‌ه ده‌وين خۆ دا ژبو سهرۆكاتيى ل سالا 2000ئ دياركر بوون. بۆشى كور پشته‌فانيا هه‌مان ستراتيژيا سياسه‌تا ده‌ره‌ه يا بابى ئەوى نافه‌را سالين (1989 تا 1993) په‌يره‌و كرى دكر. چونكى نافبرى هزر دكر ئەف جوړئ سياسه‌تى گونجايتريں جوړه ل سهر رۆژه‌لاتا ناڤين ب گشتى، ب تايبه‌تى عيراقئ و

نه افغانستانی بهیته پیره و کرن. ژبه رکو نه وی هزر دکر نه ف و ولاته زور مه ترسیدارن بو سهر بهر ژه وهندی و ناسایشا نه ته وهی یا نه مریکا ل ده قهری، نه ف دمه کنیدا سیاستا باوشی باب هزر ل گوهرینا شیوازی حوکمرانیا عیراقی کر و ده مبهردا بوشی کور دسیاسه تا خودا هزر ل ژنا فبرنا رژیمن دسه ته لاتارین دوژمنین نه مریکا ل ده قهری ب تایبه تی ل عیراقی دکر (Bush Presidential Campaign, 2000).

بوشی کور باوه ری بهندی هه بوو دفتیت ویلایه تین ئیکگرتی نه مریکا ب سهر کیشیا کارگیربیا نه وی ب هیز و چالاکانه به شداری دکاروبارین نیقده وله تیدا بکه ت و پیډیفیه سیاستا دهر قیا نه مریکا بهر ژه وهندی نه مریکا ل دهر قه بیاریزیت. سهره پای هندی، بوش ب ته مامی بهر ژه لاتی مایتیکرنا نه مریکا بو ل ده قهری. به لی نه وی ره خنه ل شکه ستنا کارگیربیا کلنتونی ژبو گرنیکرن، نه هزر کرنی دره وانه کرنا هیزین له شکه ری دا بو زور شهرین هریمی ل دهر قه ی سنورین نه مریکا ب تایبه تی ل نه فریقیا و رژه لاتا نا فین دگرتن. دهر گه هین کارگیربیا بوشی ده ست ب پیشخه ربیا "باوه ریا نه ته وایه تی Believer of Nation" کربو یا کو نامده ژبو ئا فاکرنا نه ته وهی، ب تایبه تی لده می نه فی پروسین به شداری دره وانه کرنا هیزین له شکه ری نه مریکا دا بو نه فغانستان و عیراقی رژه لاتا نا فین کری. سهر وکی نه مریکا بوشی سوژدا خه لکی نه مریکا "ب ئا شکه رای ده ست ب گرنیکیا ل سهر رژدبوونا هه لسه نگاندا بهر ژه وهندی نه ته وایه تی بین نه مریکا" بکه ت. هیقیا ده ست پیشخه ربیا بوشی کور نه بو پیشکاربیا نیقده وله تی کیم بکه ت، وانه کی ژ کار تیکرنا به شداری نه مریکا د ریکخراوین نیقده وله تیدا نه و سهر وکی نه مریکا کلنتونی حه ژی دکر وهر گریت و دوو پاتی پتر ل سهر ستراتیژی دکر ژ بهر ژه وهندی نه فایدولوژیان (Quarantello, 2013).

ل 11 نه یلولا 2001ی؛ تیرورستان مه ترسیه کا زور خراب کر سهر نه مریکا و هه فخه میه کا نشتیمانی بو هه قوه لاتین نه مریکا دورسکر. چونکی ل 11 نه یلولا هه مان سال؛ نیژیکی 19 چه کدارین قاعیده چوار فرکه ره فاندن و هیرشین خو کوژی ب دژی نه مریکا نه فجامدان. ره فاندنکه ران دوو فرکه ل باکوور، وباشووری سه نته ری بازرگانیا نیقده وله تی ل نیویورک (World Trade Centre Towers) دان. نه فجامدا پتر ژ (3,000) هزار کارمه ندین ئاگر قه مراندنی، (343) برین پیچ، (23) نه فسه رین پولیسین به شیبی پولیسا یی ویلایه تا نیویورک، (37) نه فسه رین به نده ری ئا فاهیبی ژیا نا خوو ژده ست دان (History Chanel, September 2001, 11).

لده می فروکا سیی ل ره خی روژنا فایی باره گایی له شکه ری یی پنتاگون (Pentagon)، و هه ریما سه مه سیرت (Somerset County) هاتیه دان (125) که س ژ هیزین له شکه ری و مه دنیان دگه ل (64) نه فهرین دفر وکیدا هاتنه کوشتن، نه فهرین فروکا چواری شیان هیرشا چواری تیکبده ن فرکه ژجهی مه به سستی دوویرکر و ل گونده کی ویلایه تا په نیلسلفینیا (Pennsylvania) که فته خواری. نه و تیرورست ژلاین ئابووریه ژلاین ریکخراو تیرورستیا قاعیده قه یا ئوساما کوری لادنی سهر کیشیا نه وی دکر ده اتنه پشته فانیکن. ریکخراو قاعیده نه ف کریاره نه فجامدان وه ک کار قه دانه ک ب دژی پشته فانی نه مریکا ژبو ولاتی ئیسرائیلی، مایتیکرنا نه وی دکه نداقی فارسیدا و به رده و امیدانا ویلایه تین ئیکگرتین نه مریکا بو هه بوونا بنگه هین نه وی بین له شکه ری ل رژه لاتا نا فین، ب تایبه تی ل ولاتین که نداقی عه ربه ی، ب تایبه تی ل سعودی، کویت، ئیمارات و به حرین (History Chanel, September 2001, 11). نه ف کریارین ریکخراو قاعیده راسته وخو بوونه نه گهری گوهرینین ریشه ی دسیاسه تا نه مریکا یا رژه لاتا نا فین دا، سهر وکی نه مریکا بوشی کور داخویاکرن نابیت نه ف جوره کریاره ئیدی ب دژی نه مریکا و بهر ژه وهندی نه مریکا بهیته نه فجامدان و نه مریکا ب هه می هیز و شیانین خو دی بهر قانیی ژ خو و بهر ژه ونیدین خو که ت و دی ب شیوه کی راسته وخو هیزین خو بین له شکه ری بو دژایه تیکرنا دوژمنین نه مریکا ل سهر انسه ری جیهانی بکارهینیت و دی یاسا هیته جیه جیکرن (The National Archives, 11 September, 2001; The White House, 11 September, 2001). ژبه ر هندی دی بینین به ماین سیاستا دهر قه یا بوشی کور پشتی نه فان رویدانا بین هه قوه لاتین نه مریکا و دورسکرین سیاستی نه وی ژ ترسا دا له رزاندین پیشکه فت. نه ف ستراتیژی مه زن دگه ل هزا هه قوه لاتین نه مریکا، ستراتیژی نه فجوومه نی ناسایشی یا سال 2002ی بریکا گو تارین سهر وکی نه مریکا بوشی کور هاتنه گه نکه شه کرن.

سیاسەتا مەزنا سەرۆکی ئەمریکا بۆشی کور کرێبە د بنەماین سیاسەتا خو یا دەرڤەدا ئیک ژ مەزنتەین رەخنەین ستراتیییا سیاسەتا دەرڤەدا دناڤهرا زاناین په یوه ندیین نیڤدهوله تی، سیاسەتین دەرڤە و رایا گشتی یا ئەمریکان. بنەمای بۆشی کارتیکرنه گرنک ل سەر سیاسەتا دەرڤەیا ویلایه تین ئیکگرتین ئەمریکا ئەوا هەمبەری رۆژهلالاتا ناڤین بکاردهینا ب تاییه تی د شەری ل ئەفغانستانی، عیراقی، ستراتییین پیرابوونا تیرۆزمی و بزاقین بە لافکرنا دیموکراسی کرێه. بەلن سەنتەری دانوستاندن ل سەر ستراتیییا مەزن یا کارگیڕیا بۆشی کور دخواندین سیاسەتا دەرڤەدا ب سیی شیوازان په یدابوو، ب ئەفی شیوی ل خوار (Jervis, Fall 2003).

1. پیدڤیه بنەمای بۆشی بهیته شروڤه کرن ب تیۆرهک وهک ستراتیییهکا مەزن یا ریالیزم، لیبرال، پاریزگه ران ل سەر بنیاتی هەڤسهنگیا ستراتییی و ئایدولۆژیا بەرژوهندیان.

2. ستراتیییا رهوانییی یا کارگیڕیا بۆشی کور پیگیڕی پین دکر ژبو دورستکرنا پشتەڤانیا جهماوهری بوو ژبو بریارین سیاسەتا دەرڤە، له ورا ژی ل ئەڤیری دبیت جهی پرسیری ئەری ئەڤ ستراتیییه سەرکەڤتی بوو.

3. یا دووماهی ئەری بنەماین بۆشی گوهورین یان بەردهوامیبوون دسیاسەتا دەرڤەیا ویلایه تین ئیکگرتین ئەمریکا په یوه کرێه و نیشاندايه (Jervis, Fall 2003).

ژبو تینگهشتنا بنەمای بۆشی کور، زاناین کارووبارین نیڤدهوله تی ل زانکویا کولومبیا یا ئەمریکی، (روبیرت جرفیس Robert Jervis)، سیی ستوین ژبو ستراتیییا مەزنا کارگیڕیا بۆشی کور دانایینه، کو ئەڤه بنیاتی شروڤه کرنی پینشکی ئەفی ڤه کولین دکه تن.

1. دیموکراسی و ئازادیحوازی.

2. مەترسی و راوهستاندا شه ران.

3. هەڤکاریا بەشداریکرنا دئاریشان دا.

4. کونترۆلا سەرکیشیا ویلایه تین ئیکگرتین ئەمریکا (Jervis, Fall 2003, 373).

ژئەڤا ل سەری هاتیە شروڤه کرن دیاردبیت بنەماین سیاسەتا دەرڤە یا بۆشی پیکهاتین کونسرفاتستی پیڤه دیار بوون. ژبه رکو هزر دانایه سەر دیموکراسی، ئازادی، په کسانی، ئاسایش و بەرژوهندیان. ژلایهکی دیڤه، هنده کین دی خویا دکن هزرین لیبرال و پاریزگه ری دهربرینی د هزروبریین سەرۆکاتیا بۆشی دا ل سەر نموونه یا ئەمریکا دکن (Fall Jervis, 2003, 373). ل دۆر هەلسهنگاندن ژبو شروڤه کرنا ستراتییی، ئایدولۆژیا بەرژوهندیان، ل ئەڤیری دیاردبیت گهنگه شه ل سەر هندی بهیته کرن بنەمای بۆشی دهربرینی ژ چوونا گوهورینا سیاسەتی نیشاندهت و ههروهسا بەردهوامیا دابوونه ریتین سیاسەتا دەرڤە یا ئەمریکا ل رۆژهلالاتا ناڤین شروڤه دکهت. هه رچه واییت، ل ئەڤیری دیار دبیت بنەمای بۆشی دبیت بهیته تینگهشتن وهکو ستراتیییا مەزنا کارگیڕیا بۆشی بو جی به جیکرنا ئارمانجین سیاسەتا کارگیڕیا خو یا دەرڤە ل جیهانی و ب تاییه تی ل ئەفغانستان و عیراقی ل رۆژهلالاتا ناڤین.

ژبه ر ئەوان فاکته رین کارتیکرن ل سەر ستراتیییا مەزنا ویلایه تین ئیکگرتین ئەمریکا، ههروهسا ههڤسهنگی دناڤهرا ستراتییی و ئایدولۆژیا بەرژوهندیاندا کری. بناخی ستراتیییا مەزن وهکو " گرنگیا ئارمانجین سیاسەتا دەرڤە" دیارکرنا بەرژوهندی، ژیدهرین پیدڤی، ههلبژارتنا پلانا و نهخشی ریکا یی ئەڤان ژیدهران بکاردهینیت ژبو بدستهتڤه ئینانا ئەوان ئارمانجا یین ل سەری هاتینه خویاکرن. دڤیتن ستراتیییا مەزن ئاموژگارین سیاسەتی یین تاییهت بوو "ئاستی مەزاختنا بهرڤانین، ئالیکارین دەرڤە، رهڤتارین ههڤه یمانان، رهوانه کرنا له شکه ری"، دانیت یاکو گوهورین دپیشکەڤتتا دا د بۆری له شکه ری، سیاسی، دیپلوماسی و ئابوری بهشداریکرنا دەرڤە یا ئەمریکا دا بکهت (Quarantello, 2013, 50).

پشتی بویه رین 11 ئەیلۆلی سەرۆکی ئەمریکا، بۆشی کور راگه هاند بوو بنەمای ناڤیری نهکو بتنی ئامازه ب بۆمبارانکرنا بنگه هین تیرۆرست و رژیمن کو ئالیکاریان پینشکیشی ئەوان دکن دکهت. بهلی پینشکیشی مافی شه ر ژی خویاکریه ئەگه ر هاتوو هیرش یا نیزیک بیت و مەترسیان بکهت سەر ئاسایش و بەرژوهندیان ئەمریکا ل هه ر گوژیه کی جیهانی بیت. ئەڤ بنەمای ناڤیری شه ری دگه ل سیاسەتا راوهستاندن دکهت یی کو نهبتنی هاتیە چه سپاندی ب دژی ئیکه تیا سوڤیهت لسه رده می شه ری ساردا. بهلی ههروهسا بوویه سیاسه تهکا که توار (واقعی - دیڤاکتوی) دهرباره ی عیراقی

(The De Facto Policy Regarding Iraqi) دقونانین پشٹی شهرئ که دناقئ یئ ئیکئ (1980-1988)، یئ دووئ دا (1990_1991)ئ، ل روژه لاتا نافین (Conely, 2009, 10).

شهرئ ل ئه فغانستانی ئه وئ بنیاتی ئه وئ ب شهرئ "ب دژئ تیروورستان"، دهیته نیاسین یئ کو ئاموژگاری بو ستراتیژیا شهرئ دژئ تیروورئ دانین ل جیهانی. ئیکه م سه لماندا بنه ماین سیاسته تا دهرقه یا بوئشی دیارکر بوو نه کو بتنی دا ویلایه تین ئیکگرتین ئه مریکا به ره فانیئ ژ ئارمانج و داخوازین خو بکه ت ژبو ژنافرنا ئه کتیرین (تیروورستین نه دهوله ت) وهکو قاعیده به لکو دئ کریاران بریکا له شکه ری و مه به ستا دیپلوماسی ب دژئ رژیما وهکو تالیبان یا چهک دایه گروپین تیروورستان و عیراقئ خودانا چهکئ نافوکی ئه نجامده ت (Conely, 2009). ئه قه دده مه کیدا بو عیراقئ هه می بهانه یین ئه مریکا لدور هه بوونا چهکئ نافوکی و پشته فانیکرنا تیروورستان ره تدکرن.

لده سته پیکا سال 2002ئ؛ شهرئ ل سهر تیروورئ بگرنگیقه ب شینویهکئ بهرچاف به رفه بوو ب تاییه تی لده می بوئشی کور دگوتارا خو یا ئیکگرتنا ویلایه تاندا یا شو باتا سال 2002ئ، ئیران، عیراق و باکوورئ کووریا ب دهوله تین ته وه ری شهرخوازان (An Axis of Evil) داین نیاسین (Bush, January 29, 2002). ژبه رکو ئه فان رژیما پشته فانی چهکئ کومکوژ یئ قه دهغه کری، بایلوچی، کیمیاوی و سپونسه رییا تیروورزمی دکر. بزاقین دیپلوماسی یین به یز ب دژئ عیراقئ، ئیرانی، کووریا باکوور ده سته پیکر، لده می رژیما عیراقئ یا سه دام حسینی دیپیکریکرنا خو دا دگه ل لیگه رین چهکئ نافوکی یین نه ته وه یین ئیکگرتی وهکو به شهک ژ ریکه قنتاما پشٹی شهرئ که دناقئ فارسی یئ دووئ شکه ستن ئینایی. له ورا دئ یینن کو کریاره کا له شکه ری یا گونجای و نه چاقه ریکری ب ئاشکه رایئ د ئه جنده یین سیاسته کارگی رییا ئه ویدا ژبو شهرئ دیار د بوو (Conely, 2009).

ژور چاقدی به ری خوده نه گوتارا بوئشی کور یا ئیکگرتنا ویلایه تاندا یا شو باتا سال 2002ئ، یا کو تیدا هزرین سه ره کی یین بنه مایی خو بو رایا گشتی یا ئه مریکا و جیهانی راگه هاندین. دگوتارا خو دا سه روکئ ئه مریکا ئه ف چه نه تیدا روونکر، "دگه ل ریزگرتنی بو ئه وان نه ته وه یین حکومه تین ئه وان تیروورستان خودان دکه ن و داخوازییا پیشئخستنا چهکئ کومکوژ (Weapons of Mass Destruction-WMD) دکه ن، ب دژئ ویلایه تین ئیکگرتی "دبه رده وامیا گوتار خو دا نافبری دا دیارکرن" دئ ویلایه تین ئیکگرتین ئه مریکا، ئه گه ر پیدقیبوو ب کریارا پشنگیریا تاقیکرنا مافی سروشتی به ره فانیکرنا خو رابیت". ئه ف سیاسته وهک به رسفدانه کی بوو ژبو رژیما ئه فغانستان یا کو دژئ حکومتانیا تالیباندا جبه کئ ئارام دایه تیروورستین قاعیده دگه ل ئوساما کورئ لادنی به ری ئیرشا تیروورستیا 11 ئه یلولا 2001ئ (11 BCC, September 2001).

ره خنه گیرین سیاسته تا بوئشی کور خو یا دکه ن "پشنگیریا شهرئ" دهیته دیارکرن ب دژئ پره نسپین نه ده ست تیوه ردانی د کارووبارین ده وله ته کا دیقه ئه وین ژلایی دورستکه رین سیاسته تا دهرقه یا ئه مریکا هاتینه دانن، کو به ری خودده ن سه روکی ب چاقئ سه روکئ هیزین گشتی یین له شکه ری وهکو به ره فانیکر، ژبو "به رسفدانا هیرشین نه چاقه ریکریقه" (Conely, 2009). ههروه سا ره خنه گیر بنه ماین بوئشی کور ژبو لاوازکرنا رولئ هه فکاریئ دسیاسته تا دهرقه دا یئ کو مه ترسیئ دکه تن سهر په یوه ندین ویلایه تین ئیکگرتین ئه مریکا و هه فیه ماینن ئه مریکا ل هه فیه مانیئا" ریکخراوا هه ف په ایمانیئا ئه تلانتیکا باکوور ناتو (The North Atlantic Treaty Organization_ NATO) تاوانبار دکه ن؛ هه فیه ماینن دی یین بو ماوه دریژ مینا فه ره نس (یا کو سه روکئ ئه وئ چاک شیراک (Jacques Chirac) (1995-2007)ئ، ب دژئ داگیرکرنا عیراقئ) یا رژدبوو ل سهر دانوستاندن و بزاقین ئاشتیئ. ده مان دهمدا، پالانا سه رکر دایه تیا ئه مریکا دکر دا بریکا ریکخراوین نیقه ده وله تی وهکو نه ته وه یین ئیکگرتی (UN)، ژبو چارسه رکرنا کیشه یین نیقه ده وله تی کاربه ک (Wall, 2004).

هه لسه فا پاریزگارن دکارووبارین دهرقه دا رولئ بنه ماین سیاسته تا دهرقه یا بوئشی کور لاواز کر، یئ کو نافبری، بنیاتیئ ئه وئ دگوتارا ئیکگرتنا ویلایه تاندا ل سال 2002ئ دانا یئ و دیارکرئ دئ ویلایه تین ئیکگرتین ئه مریکا به یز ب دژئ ئه وان ملله تان راوه ستیت یین تیروورستان دحه وینن، دئ بهه فکاریئا نیقه ده وله تی ب دژئ ئه وان رژیما، سپونسه رین تیروورزمی کریاران ئه نجام ده تن یئ رازیبوونا نه ته وه یین ئیکگرتی، ئه گه ر پیدقیبوو. شهرئ ئازادی عیراقئ یئ ویلایه تین

ئىنگرېتېن ئەمىرىكا سەركىشىيا ئەۋى دىكر دىگەل ھەققىمىانيا نىقەدەولەتى ("ھەققىمىانيا ئامادە" Coalition of the Willing)، بى رازىبونا UN بو، نمونەيەكا بەرچاقا ھەلۋىستى سىياسەتا دەرڧەيا كارگىرىيا پارىزگەران يا بۆشى كور بو. برىارا بۆشى بەرەڧ پىشڧەچوونا دىگەل سىستەمى بەرەقانىكرنى ب دژى موشەكىن بالستىك ل پۆلەند (Poland)، و كۇمارا چىك (Czech Republic)، ل سەر دژبەرىكرنا روسىا نمونەيەكا دى يا بەرچاق و رورون بوو (Wall, 2004).

ل 3 ئادارا 2003ئى، ئەڧ بنەمايە ھەروەسا بۇ رونكرنا شەرى ئازادىا عىراقى ب دژى رژىما سەدام حسىنى بروونى ھاتىە شروڧەكرن ۋەكو سەرۋكى ئەمىرىكا بۆشى كور باۋەر كرىيە سەدام حسىنى چەكى نافوكى بى قەدەغەكرى بى پىشڧىخستى و زور جارن د دەلىڧىن بەرتەنگ و سەخت دا ب دژى گەلى عىراقى و ب تايەتى كوردان ل كوردستانا عىراقى بكارهينايە (Wall, 2004). ژلايەكى دىڧە، ل سالا 2008ئى؛ جىگرا سەرۋكاتىا پارتا كۇماريان سارا پالين (Sarah Palin)، د چاپىكەڧتتەكىدا دىگەل كەنالى (ئەبى بى سى) بى دىنگ و باسان (ABC News) خۇياكر بو، ئەۋى ل سالا 2003ئى، رەخنەن توند ئاراستە بنەماين بۆشى كور كرېون. ئەۋى ۋەسا خۇياكرىيە ئەۋى ھىنگى نە دىگەل تىگەھ و پرهنسىپىن بنەماين سىياسەتا دەرڧەيا بۆشى كور بو. ژبەركو تىگەھ و پرهنسىپىن بنەماين سىياسەتا دەرڧەيا بۆشى نە بى ئاشكرا و رورون بوو ئانكو بدىتتا وى مەبەستەكا نەپنى تىدا خۇيا دبوو. بەلى بۆشى نەدڧىا ئەۋى نەپنى بۇ رايان گشتى يا ئەمىرىكا و جىھانى دىاركەت (Conely, 2009).

5- شەرى ب دژى تىرۋرى

ل 21 كانوونا دوۋى 2001 ئەنجومەنى ئاسايشا نەتەۋەبى بى ئەمىرىكا دىلگەنامەيەكا خۇدا دابۇ دىاركرن رىكخراۋا قاعىدە رىكخراۋەكا چالاك، رىكخستى و بەپزە ئىسلامى ۋەك ستراتىژىيەكا بەپز بۇ بدەستڧەھىنانا دوو ئارمانجان بكاردەھىنىت، ئارمانجا ئەۋى يا سەرەكى دەركرنا ئەمىرىكا ژ جىھانا ئىسلامى يە و ھەۋلدەت ھەمى ھىزىن ئەمىرىكا بىن لەشكەرى و ئەمىرىكا ژ مەغرب تا ئەندونوسىا بەپنە دەركرن، ھەروەسا بزاقى دكەت پژىمەكا نوى، دوۋىرى بنەماين پوژئاقى و نىزىكى بنەماين سىياسى بىن قاعىدە ل ۋەلاتىن ئىسلامى بەپنە دروستكرن (National Security Council, January 21, 2001).

ھەر زىكا وىلايەتىن ئىنگرېتېن ئەمىرىكا ئاشكەراكر كو رىكخراۋا قاعىد بەرپرسە ژ كرىارا بى رەۋشنىيا (Heinous Acts)، يا 11 ئەيلۇلا 2001ئى. ل 20 ئەيلۇلا 2001ئى؛ بەرى سەرۋكى ئەمىرىكا بەشدارىن د خۇلا رورونىشتا كونگرىسىدا بكەت گوتارەك پىشكىشكر، و ئەۋى تىدا ئەڧ چەندە خۇياكر، "شەرى ب دژى تىرۋرى دىگەل قاعىدە ل ئەفغانستان دەست پىكر، بەلى ل ئەۋىرى بدوۋماھى ناھىت. دى ھىنگى بدوۋماھى ھىت، لدەمى ھەموو گرۋپىن تىرۋستان ل سەرانسەرى جىھانى دەپنە دىتن، راۋەستاندن و شكاندى (Bush, September 20, 2001). دەھمان پىنگاڧىن ب دژى تىرۋرىدا، بۆشى كور ئەڧ چەندە راگەھاند: "ئەمىرىكا پەيامەكا پورون يا بۇ نەتەۋەبىن جىھانى يا ھەى: "ئەگەر تو تىرۋرىستان بەۋىنى، تو تىرۋرىستى، ئەگەر تو تىرۋرىستان مەشق و پرچەك بكى، تو تىرۋرىستى. ئەگەر تو خوارنى و پارەى بدى تىرۋرىستان، تو تىرۋرىستى، تو دى ۋەكو بەرپرسى تىرۋرىستان ژلايى وىلايەتىن ئىنگرېتېن ئەمىرىكا و ھەققەيمانىن وىڧە ھىيە ل قەلەمدان و دى توشى ھىرش و كرىارىن لەشكەرى بىن توند بى" (September 11, 2001, The Miller Centre). ئەڧ پەياما بۆشى ھندى دگەھىت ھە ر مللەتەكى بەشدارىن دەر ئاستەكى تىرۋرىستىدا بکەتن دى كەڧتتە بەر سىياسەتا توندا وىلايەتىن ئىنگرېتېن ئەمىرىكا يا ب دژى تىرۋرى.

كرىارىن تىرۋرىستى ب توندى ب دژى بەرژەۋندىن ئەمىرىكا راۋەستىايە و بەرەڧ سىياسەتا دەرڧەيا وىلايەتىن ئىنگرېتېن ئەمىرىكا ھاتىە. لەۋرا سەرۋكى ئەمىرىكا، بۆشى كور و كارگىرىيا ئەۋى بلەز بوون ژبۇ قەدېتتا چارەسەريان، ئەڧى چەندى داکو ئارمانجىن نوى بىن سىياسەتا دەرڧە بەپنە پاراستن. پىشتى ھوشدارى ب كارگىرىيا تالېبان ل ئەفغانستانى ھاتىە دان دوۋماھى پاراستنى پىشكىشى نەتەۋەبىن دەرڧە، دىپلۇمانكاران، رۆژنامەنڧىسان و كرىكارىن ئالىكارىن ل ئەفغانستان بکەت. دەھمان داخۋازىدا، سەرۋكى ئەمىرىكا داخۋازىا راستەۋخو يا ھەڧكارىن ژ كۆمەتا تالېبان ژبۇ راۋەستاندا ھەۋاندن، ژناقىرنا بنگەھىن مەشكرناۋان، دەرېخستنا ھەموو تىرۋرىستىن ل ئەفغانستان و بەھموو شىۋازان ئالىكارىان

پیشکیشی لیگه رین ویلايه تین ئیکگرتین ئەمریکا ژبو جیبه جیکرنا ئەفان داخوایان بکەت. بەلج کارگیرییا تالیان پیگری بی نه کرن و رەتکرن " (Bush, September 2001 20).

له ورا ل 7 چرییا ئیکى یاسالا 2001ئى؛ سەرۆكى ئەمریکا، بۆشى کور، راگه هاند ویلايه تین ئیکگرتین ئەمریکا دەست ب هیرشا له شکهری ل وهلاتی ئەفغانستان بۆ سەر بنگه هئ تیرۆرستان وهک پارچهک ژ (ههوا بهردهوامییا نازادیی "Operation Enduring Freedom") کرییه. شهري ب دژی تیرۆری هاتیه پشته فانیکن کو ببه به رادهوامیا شه رهکی دريژئ دگه ل مهیدانا شه رین نه دیار " (Perry, Darilek, Rohn & Sollinger, 2015). دبیت ریکا سهرکهفتنی دريژ بیت، بهلی نازایه تی د هیزا ویلايه تین ئیکگرتین ئەمریکا دا ههیه و له ورا ژى سهرکهفتینه. چونکی دگوتارا خو یا 20 ئەیلولا 2001ئى؛ سەرۆکی ئەمریکا بۆشى کور بروونی ئەف چهنده خو یا کر، "هه ر میلیه تهک، ل هه ر هه ریمه کال کوزییه ک جیهانی، نه ا بریاری بدن، ئەری هون دگه ل مه نه یان دگه ل تیرۆرستانن. د هزر و بی رین خودا، بۆشى کور ب ئاشکه رایى راگه هاند بو، ژنۆکه پیغه هه ر میلیه تهکی به ردهوامی بدهت ب حه وانن و پشته فانیکن تیرۆری ئەو وهک دوژمنا ویلايه تین ئیکگرتین ئەمریکا دئ هیته نیاسین. میلیه تی مه (ئەمریکیان) ئەفه یاکری و ئەم ناترسین ژ هیرشی. ئەم پیغه رین به ره فانیکنی ددانین ب دژی تیرۆری داکو ویلايه تین ئیکگرتین ئەمریکا بیاریزین. نه ا پتیریا به شین کارگیرییا فیدرال، راویژکاران، هه روه سا ویلايه ت و حکومه تین نافخوی به رپرسن ژ هه ر کارتیکنه کاب به رژه وهندی و ئاسایشا وهلاتی دکهفتین" (CCN, September 2001 21).

شهري ب دژی تیرۆری هاته شیکارکرن وهکو ئارمانجهک ژبو زفراندنا نازادی، دیموکراسی و هیقیان ژبو ئەوان هه فوه لاتین میلیه تان ئەوین دهینه ریغه برن ژلای ترسی و سهرکوتکر و ژناقبرنی فه. سەرۆکی ئەمریکا بۆشى کور راگه هاند: "کو مه داخوایا فی ئەرکی نه کری یه. بهلی ئەم دئ جی به جی کهن. ناقی ئەفی ئوپه ره سیونئ "هیرشا به ردهوامییدانا نازادیی" یه. ئەرکی ئەفی هیرشی شهري ب دژی تیرۆری "نه کو بتنی به ره فانیکنه ژمه "ویلايه تین ئیکگرتی"، و بهایی نازادیی یه، به لکو هه روه سا نازادیا خه لکی یه ل هه ر جهه کی لی دژین و دقیت زاروکین خو لی مه زن بکه ن بی ترس و ب نازادانه" (Bush, October 2001 7).

ژ ئەفا بۆری دیار دبیت ویلايه تین ئیکگرتین ئەمریکا بریکا وه رگرتنا به رپرسایه تیا نازادکرنا جیهانی ژ تیرۆرست و دهوله تین ته وه رین شه رخوایین توند ئاشکه راکر یا رژدبوو ل سهر دورستکرنا جیهانه کی یا رازبیت ب سهر کردایه تی و کارتیکنه ئەوی و ئایدولۆژیا دیموکراسیا ئەوی. بیکو هه یج هه فرک، ئوپوزسیون هه مبه ری شیانین ئەمریکا ئەوین بنیاتی هیزا نیفدهوله تی یا ئیک جه مسه ری دایئ ئەوا کو شیانین ئەرکی جیهانی و ریکین هیزین نیفدهوله تی ب به ردهوامی ژبو بده سته هینانا ئارمانجین خو داینی براوه ستیت.

لدهمی ل 11 کانوونا ئیکى 2001ئى؛ سەرۆکی ئەمریکا گوتارهک ل مهیدانا په رستگه ها مه شقرا هیزین ئەمریکا پیشکیشکری. ل ئەویری بۆشى بروونی ئارمانجین سیاسه تا کارگیرییا خو یا ده رفه ئاشکرا کرن. چونکی ناقبری دووپاتی ل سهر راوه ستاندن و قه دهغه کرنا چه کی کومکوژ دده سته تیرۆرست و (دهوله تین ته وه رین شه رخواز) کر. د دريژه پیدانا گوتارا خو دا، بۆشى زور داکوکی ل سهر نه هیلانا چه کی کومکوژ کر، سەرۆکی ئەمریکا بۆشى کور خو یا کر، "دهوله تین ته وه رین شه رخواز پتر بنگه هئ ژیده رین کیهیای، بایلو جی، چه کی نافوکی یی نه دیار بوون ژبو تیرۆرستان... گرنگیا پیدتی و فه ر یا ئەمریکا ژ راوه ستاندنا زیده بوونا تیرۆرستان، ئەو ژى پاراستن یان ریکگرتنه هه مبه ری به رفه ربوونا چه کی نافوکی، ریکا گه هاندنی یه بو ده ستین تیرۆرستان. ناقبری (بۆشى) هیقیکن کو بشیت ب ئەفی چه ندئ بگه هینت هه فوه لاتین ئەمریکا ئەف مه ترسیه دیار ناکه ت، دوژمنی مه ژ ئوتومبیل، کارتوونین کیرکان پیک دهیت. بۆشى ل دووماهیئ گوت بهلی ئەز نه شیم وهکو ئەوان بکه م" (Bush, December 2001, 11).

پشتی سەرۆکی ئەمریکا، بۆشى کور، کوریا باکوور، ئیران و عیراق دگه ل هه فیه یمانین ئەوان یین تیرۆرست ب ته وه ری شه رخوایان داین نیاسین، پتر ترسا نه ئارامی و هیمنی یی دناف ده زگه هین سه ربازی، کارگیری و خه لکی ئەمریکا دا به ربه لاقبوو" (Bush, January 2002 29). چونکی ئەو وه سا بو دچوون ئەف رژیمن ته وه رین شه رخواز یان دهوله تین ته وه رین شه رخواز مه ترسیی ل سهر ئاشتی و ئارامیا جیهانی بریکا پشته فانیکنه کاب به رژه وهندی نافوکی دکه ن. یا ژ

هه موو یی گرنکتر، سه روکی ئەمریکا ئەف چەندە هەلسەنگاند، "ویلايەتین ئیکگرتی ئەمریکا مافی هەیی ب راگەھاندنا هیرشین لەشکەری رابیت ل سەر مەترسین پیچەکی دیار بەری ئەو " بروونی، ناشکرایفە ببە جەھ مەترسیی و مەترسیی بیخەن سەر ئاسایشا نەتەوہییا ئەمریکا " (Bush, January 2002 29).

د جیھانا ئیک جەمسەریدا ویلايەتین ئیکگرتین ئەمریکا هەفسەنگی نینە بەرامبەری هیزا خو، لەو شیانین سیاسەتین دەرفە بین کارگێریا بۆشی کور هیلان بیھزا بنەماین خو نە بەردەوامیا شەری بەیژ بکەت. بنەمای ئەوی مۆلەتدانی زی نادات، ئانکو نەکو بتی ریکی نادەتن دەولەتین تەوہری شەرخوازان بەلکو گرۆپین تیرۆستی بین ناخۆی و دەرفە ل جیھانی کارین خو بدورستی بکەن. سیاسەتا دەرفەیا کارگێریا بۆشی کور ئەف چەندە خۆیادکر، " ئاسایشا مە (ئەمریکا) دخوازیت هەموو ئەمریکی بەری خۆبەن پیش، رژدین، ئامادەبن ژبو کریارین قەدەغەکری، ل دەمی پیدقیبیت بەرفەقانیی ژ ئازادیا مە و بەرفەقانیی ژ ژیا نا خو بکەین" (Jarrat, June 2002 1).

سەرەپای ئماژە پیدانا شەری جیھانی ل سەر تیرۆری پتیریا هزرا سەرەکیا سەرۆکی ئەمریکا ئارمانج ژئ عیراق، ئەفغانستان و ئیران ل رۆژەلاتا نافین بوو. نەئارامیا رۆژەلاتا نافین دەتە دیتن وەک مەترسیەکا زور کاریگەر بو سەر بەرژەوہندیی ئاسایش، نەتەوایەتی بین ویلايەتین ئیکگرتین ئەمریکا و فەکرنا دەرگەھ ئەردی ژبو تیرۆری بوو. هەر ژ شەری کەندافی فارسی وەرە، ویلايەتین ئیکگرتین ئەمریکا بنگەھین لەشکەری بین بەیژ و پری چەک ل رۆژەلاتا نافین دورست کرینە. ژبەرکو هەر ژ سەر دەمی کارگێریا هاری. سی. ترومانی (Harry. S. Truman) وەرە، کارتیکرن و هیزا خو ل دەفەری هەبوویە ژبو پاراستنا هەناردەکرنا ریزەبەکا زورا پەترولا دەفەری بو جیھانا دەرفە ئانکو وەلاتین رۆژئافی ب تاییەتی ئەمریکا و هەفەیمانیی وئ (Bush, June 2002 1). ئانکو لقیری دشین بیژین فاکتەرین سەرەکی بین کونترۆلکرنا رۆژەلاتا نافین ژلای ئەمریکا فە بین ئابووری، ستراتییوون و مەترسیا تیرۆریستان بتی هەچەتەک بی بنەما و مەبەست بوو.

سەرەپای هندی پرۆسیسا شەری ب دژی تیرۆری بدیرژاھیا خو هیدی هیدی دچوو. بەلی ویلايەتین ئیکگرتین ئەمریکا، هەفەیمانیی ئەوی کارگێریا تالیان و تورا کارکرنا ئەوی ل ئەفغانستان و سەرانسەری رۆژەلاتا نافین شکاندن. ئەف پرۆسیسە ل کانوونا ئیکی یا سالا 2001ئ، ل ئەفغانستان بداوی هات. بەلی دگەک هندی، تیرۆر د سەرۆشتی خوی گەشەکریندا بەردەوام بوو. ژبەر هندی ئەمریکا جارەکا دی دقیا ئارمانجین خو ب دژی بەردەوامیا سەرۆشتی تیرۆریستان راگەھینتن فە. لەو، ل 17ئەیلولا 2002ئ، سەرۆکی ئەمریکا د پلانا خویا ستراتیییا ئاسایشا نەتەوہیدا دەرازیکا ئارمانجا سیاسەتا دەرفەیا ویلايەتین ئیکگرتین ئەمریکا ژ ئەرکی شەری ل سەر تیرۆری ناشکەراکر. ستراتیییا ئاسایشا نەتەوہی روونکر، نافیری راگەھاند ریکا وەلاتی ئەمریکا بو سەرکەفتنی، پاراستنا بەرژەوہندی نەتەوہی بین ویلايەتین ئیکگرتین ئەمریکا و جیھانی دی ئەفە بیت، " ئەم دی ب شیوہیەکی زور بەیژ ژبو بدەستقەھینانا هیقین دیموکراسی، پینشکەفتنی، بازاری ئازاد و بارزگانیا ئازاد ل هەموو کوژین جیھانی کارکەین" (Bush, September 2002 17).

ویلايەتین ئیکگرتین ئەمریکا، ل جیھانا پستی شەری سار و ئیرشا 11ئەیلولا 2001ئ؛ وەلاتەکی بتی بی خودان شیان بوو کو سەرکردایەتیا شەری ب دژی تیرۆری بکەت. جیھانا ئیک جەمسەری ریکدا ویلايەتین ئیکگرتین ئەمریکا ژبو پشەقانیکرنا ئارمانجین سیاسەتا خو یادەرفە و جیبەجیکرنا ئەوان بەفەکاری ئەگەر پیدقیبیت.

6- شەری ئازادیا عیراقی

ل سالا 2002ئ؛ ویلايەتین ئیکگرتین ئەمریکا ب سەرۆکاتیا کارگێریا بۆشی کور، گفاشتین خو بین توند ل سەر رژیما عیراقی بریکا داخوازرنا دووبارە چوونا لیگەرین UN بین چەکی نافوکی، پینگیریکری ب بریارین ئەنجوومەنی ئاسایشا نیفدەوہلی و ئیدانەکرنا تیرۆری زیدەکر. رژیما سەدام حسینی ئیک ژ ئەوان سیی رژیما بوو بین ویلايەتین ئیکگرتین ئەمریکا کریبە دلستا وەلاتین تەوہری شەرخوازان دا. لەمی ل رۆژا 1 خزیرا 2002ئ؛ سەرۆکی ئەمریکا بۆشی کور، گوتارەک ل بنگەھێ ئەکادیمیا لەشکەری یا ویلايەتین ئیکگرتین ئەمریکا ل خالا رۆژئافی پینشکیشکری. دگوتارا خو دا، بۆشی کور بروونی ئەف چەندە دیارکر هەر میللەتەکی داخوازا یان ژی چەکی کومکوژ پینشکیشکرتن

دئ توشى شەرى تيرورى بيت. "نەھەقسەنگىيا دكتاتوران دگەل چەكى ناڧوكى دشىن ئەڧى چەكى بەن ب مۇشەك و بنهينى ڧە بهنيرن بۇ ھەڧ پەيمانين خۇ يين تيرورست. پيدڧقيه ويلايه تين ئىكگرتين ئەمريكا شەرى ب دژى دوژمنين خۇ براگەهينيت، پلانا ئەوان ژناقبييت و ھەڧركيا مەترسين خرابكەين بەرى رىكا خۇ بينن و سەرھلەدن و بهين دناڧ ويلايه تين ئىكگرتين ئەمريكا كارين خۇ يين ھوڧ و ترسناك ئەنجامبەدن" (Bush, June 2002 1).

سەرۆكى ئەمريكا، بۇشى كور، دووپاتى ل سەر ھزرين خۇ ل سەر عيراقى بو كۆمبونا گشتى يانەتەوھين ئىكگرتى يا 12ئەيلۇلا2002ئى كر. ل ئەويرى بۇشى كور ئامازە بەندى دا كو شەرى ھەرىمى و دەولە تين شەرخواز نەكو بتنى كارتىكرن ل سەر ئاسايشا رۆژھەلاتا ناڧين كرىيە، بەلكو جيھانى ژى كرىيە. ھەرچەوايبت، ترسا ئەمريكا يا راستەوخۇ ژ ئالىكاريا تەكنولۇژيا دەولە تين تەوھرين شەرخواز بوو ژبو گروپين تيرورستى ل دەڧەرا رۆژھەلاتا ناڧين مينا قاعيدە، ولايه نگرين ئەوى.

بۇشى كور دا خۇياكرن رژيما سەدام حسيني ھەموو بريارين UN يين شكاندين و دياركريبە عيراق نە يا نەچارە لدوڧ بچيت و يا تيرورست دحەواندن. سەرۆكى ئەمريكا ھزا دەستپيشخەريا سياسەتا كارگيرىيا خۇ يا دەرقە بروونى دياركر كو تيدا دووپاتيا ويلايه تين ئىكگرتين ئەمريكا ل سەر شەرى تيرورى، بەلاڧكرنا ئازادىي، يەكسانى و ديموكراتىكرنا رۆژھەلاتا ناڧين كر. دەھمان پىنگاڧين ستراتىژىيا خۇ دا، بۇشى كور ئەڧ چەندە راگەھاند: "ويلايه تين ئىكگرتى ئەمريكا چ نەرازىبوون دگەل خەلكى عيراقى نينە. ئەو ژى يين توشى توندوتىژىي بووين بۇ ماوھەكى دريژ لژير گرتنەكا بى دەنگ دا مايئە. ئازادى بۇ خەلكى عيراقى ئاريشەكا رەوشتى يا مەزن و ئارمانجەكا ستراتىژى يا گرنگە و خەلكى عيراقى شايسەيى ھندى يە ب ئاشتى و ئازادى بژيت. ئاسايشا ھەموو نەتەوان ئەڧى چەندى دخوازيتن. ئازاديا جڧاكي ب گڧاشتا توندوتىژىي و داگيركرنى دەيت، جڧاكي ڧەكرى مەترسىي دگەل كومەلكوژىي ناكەت سەر جيھانى، بەلكو بەرۇڧاژى يى گرتى دكەتن سەر. ويلايه تين ئىكگرتين ئەمريكا پشەتەقانيا ئازاديا سياسى و ئابوورى د عيراقەكا ئىكگرتى و ديموكراسى دا دكەت و پيدڧقيه خەلكى عيراقى ب ئازادى و ديموكراسى بژين" (Bush, September 2002 12).

دەھمان گوتارا خۇ دا بۇشى كور ئەڧ چەندە بۇ رايان گشتى يا جيھانى راگەھاند، ئەم نەشين چ ھزرين خەلەت بھەوينين، ئەڧرۇ يا گرنگە لىبرا خۇ بينين كو سەدام حسيني ئيرش كريبە سەر وەلاتى ئيرانى ل ساللا1980ئى و كويتى ل ساللا1990ئى. ئەوى موشەكين بالستىك د ئيرانى، سەودى، بەحرينى و ئيسرائىلى وەرگرينە. چارەكى رژيما ئەوى بريارا كوشتنا ھەموو كەسین ژيى وان دناڧبەرا 15تا 70ساليدان گوندین كوردان بينن خوجە ل كوردستانا عيراقى دا. ئەوى گازەكا زور ب ئيرانيان و 40 گوندین كوردان ل [كوردستانا] عيراقى وەرگريبە ھژمارەكا زور ژ كوردان گوشتينە ، مالين ئەوان خراب و ويرانكريبە" (Willets, September 2002 12). دگوتارا خۇ دا: سەرۆكى ئەمريكا بۇشى كور ب ئاشكەرايى خۇياكر، ئەگەر سەدام حسين پىگيرىي ب بريارين ئەنجومەنى ئاسايشا نيڧدەولەتى يى نەتەوھين ئىكگرتيفە نەكەتن دى كيرارين لەشكەرى ب دژى عيراقى دەست پىكەن و دى سەدام حسين نەچاربيت دەستان ژ دەستەھلاتا خۇ بەردەت. دووماھى ئارمانجا سياسەتا دەرقەيا حكومەتا ئەمريكا ب سەرۆكاتيا ئەوى ل رۆژھەلاتا ناڧين ژبو ئەفغانستان، عيراقى و فلسطينى ببنە وەلاتين ديموكراسى دگوھورينين سياسى و ريڧەبرنيدا ل رۆژھەلاتا ناڧين (12) (Bush, September 2002).

لەورا ژى دى بينن، خەلكى عيراقى ب تايبەتى كوردين ھەريما كوردستانا عيراقى كارڧەدانەكا زور پوزەتيف ھەمبەرى ھەلويسىت و رەڧتاريت كارگيرىيا بۇشى ھەبوون. چونكى ئەوان دزاني دى ژ ئەوى رژيىمى يا كو ب چەرخان زلم و زوردارى لىكرى ھينە رزگاركرن. ھەروەسا ئەوان ھزر دكر ئەگەر ئەمريكا بەيت دەڧەرى دى بارەگاين ريڧخراوين تيرورستى بين ب سەر قاعيدە ڧە بين كو ئيرانى پشەتەقانيا ئەوان دكر توپباران كەتن و دى ژ مەترسىا ئەوان ژى ھينە رزگاركرن. ئەوان ھيڧى دخواستن كو دى ئيدى ب ئازادى بى ترسا ھەبوونا رژيما سەدامى د ھەريما خۇ دا ژين. كوردان زور بزاق ل ديموكراسىكرنا عيراقى و ھەريما خۇ ب شىوازى ديموكراسيا ئەمريكا دگيراندن.

كارگيرىيا بۇشى كور بەردەواميدا گڧاشتنين خۇ ل سەر سەدام حسيني كو پىگيرىي ب بريارين ئەنجومەنى ئاسايشا نيڧدەولەتى بين نەتەوھين ئىكگرتى بکەتن. بەلى بەرۇڧاژى رژيما سەدام حسيني ھەر ل سەر سەرھشكاتيا خۇ بەردەوام

بوو. ل سال 2003ئ؛ سەرۆکی ئەمریکا بۆشی کور دگوتارا خو یا ئیکگرتنا ویلایه تاندا بروونی ئەف چهنده خو یا کر" میلیه تی مه، جیهان دقیت وانان ژ شهر و هه فرکیین ل کوریا وهرگرن و ریکی نه دن تا کو مه ترسیه کا دی یا مه زن ل عیراقی بهیته پیش و مه ترسیی بکه ته سه ر ئاسایش و بهرژه وه ندین ئەمریکا ل ده قهری (The Washington Post, January 28, 2003). دکتاتوری توندوتیژ دگه ل میژووییه کا بی ترسا توندوتیژ، په یوه ندیین دگه ل تیرووری، دگه ل زه نگییه کا مه زن یا گونجایی ریک پیناهیه ته دان دا سه رکیشیا هه ریمه کا گرنگ بکه ت و مه ترسیی ل سه ر ئاسایش و بهرژه وه ندیین نه ته وایه تی بین ویلایه تین ئیکگرتی ل ده قه را رۆژه لاتا نا فین بکه ت. به ری 12 سالان ل که ندافی فارسی رژیما سه دام حسینی توشی زیانه کا زور کاریگه ر ببوو د ئه وی شه ری ئه وی ده ستپیکری دا و تیدا ب توندی هاتیه شکاندی. دا کو خو ژێ فه کیشته، ئه و رازیوو هه موو چه کی خو یی کومکوژ بی پیشکه قه ت به یلیت و ژناف به ت. به لی بی هزرکنا کارفه دانین نیقه ده وله تی ب سه رۆکاتیا ئەمریکا ژ سوژا خو لیقه بوو، و به رده وامی دا کریارین خو یی توندتیژ و ب شیوه یه کی هوفانه ب دژی گه لی عیراقی ب تابه تی کوردین ل کوردستانا عیراقی دژیان راوه ستیا " (28 The White House, January 2003). ب ئه فی شیوه یی خو یا دبیت؛ ئەف کریارین ئه وی ب دژی کوردان سه له ماندبوو رژیما سه دامی ب شیوه یه کی به رده وام مه ترسییه بو سه ر پیگه ه و بهرژه وه ندیین ئەمریکا ل ده قه ری.

پاشی د گوتارا خو یا ئیکگرتنا ویلایه تاندا سه رۆکی ئەمریکا، بۆشی کور، بروونی ئاشکه راکر دی ویلایه تین ئیکگرتین ئەمریکا بزیتیرین وه خت بریکا بکارهینانا له شکه ری و هیزین ئاسمانی عیراقی بومباران که ت، ئەگه ر ئه و (رژیما سه دامی) پیگرتی ب بریارین نه ته وه یین ئیکگرتی نه که ت. سیاسه تا کارگیریا ویلایه تین ئیکگرتین ل ژیر سه رۆکاتیا بۆشی کور ریک نه دا عیراقی مه ترسیی ل سه ر ئارامیا رۆژه لاتا نا فین یان ژێ ئاسایشا ویلایه تین ئیکگرتین ئەمریکا و جیهانی پهیدا بکه ت. دیسان بۆشی راگه هاند عیراقی هه لپژارتنه ک بتنی یا هه ی ئه و ژێ ئه قه یه " ژێ " ئەم هیفیدکین رژیما عیراقی بریار و داخووزین نه ته وه یین ئیکگرتی جیه جی بکه ت. چه کی خو یی کومکوژ به مامی و ب ناشتیانه ژناف به ت. ئەگه ر نه. ئەم ئاماده یه عیراقی بریکا هیزین له شکه ری بی چه ک بکه یین. بهر ریکه کی دی ئەف مه ترسیه هیت ژناف برن دا کو ئیدی نه بیته مه ترسیی له سه ر میلیه تین عیراقی" (February 26, 2004 Bush).

ل 17 ئادارا سال 2003ئ؛ سه رۆکی ئەمریکا بۆشی کور گوتاره ک پیشکیشی هه فوله لاتین ویلایه تین ئیکگرتین ئەمریکا کر بوو. تیدا داخووز ژ سه رۆکی وه لاتی عیراقی، بی کو ب وه لاتی بیانی بی باکووری رۆژنآفایی ئاسیا دایه نیاسین کر، جهی خو وه کو سه رۆکی وه لاتی به یلیت و کونترۆلا وه لاتی عیراقی بو له شکه ری ویلایه تین ئیکگرتین ئەمریکا بجه به یلیت. ئەفی گوتاری کورتیا هه موو بزاف و بانگه شه یین ئاسایشا ویلایه تین ئیکگرتین ئەمریکا، ب تابه تی ل که رتی له شکه ری، سه ره خو یا ئه وی هه مبه ری باکووری رۆژنآفایی ئاسیا دماوی بیست و ئیک سالین بوریدا بخو قه دگرت (20 Bunch, March 2013).

دیسان بۆشی دگوتارا خو دا، راگه هاند عیراقی ب سه ره قتیانه چه کی بی خو نافوکی بی پیشنیستی و به رده وامه ل سه ر پیشکه قتنا ئه وی، دی ل نیزیکی ب دژی ویلایه تین ئیکگرتین ئەمریکا و سه ره وریا ئه وی بکارهینیت. گوتاری ب گفاشته کا توند یا به رده وام دیارکر ویلایه تین ئیکگرتین ئەمریکا بو ماوه یه کی دریژ رژیما عیراقی ئاگه هدار کرییه خو ژ پیشنیستی چه کی کومکوژ به ت پاش. به رۆفاژی عیراقی ب شیوه یه کی چالاکیانه هوشدارین ویلایه تین ئیکگرتین ئەمریکا و بریارین نه ته وه یین ئیکگرتی بن پیکرییه. د دریژپیدانا گوتارا خو دا، بۆشی کور، دیارکر ب دریژیا ئەفی ماوه یی دریژ دا ویلایه تین ئیکگرتین ئەمریکا بی خه له تی و هوشیاری کارکرییه. به رۆفاژی ژیده رین هه والگیریی دیارکرییه عیراقی به رده وامی دایه بزاقین خو یی توند بدریژاها ئەفی ماوهیدا. له ورا، وه ختی هیرشکرنی بو سه ر رژیما سه دامی بی نیزیکی دبیت (20 Bunch, March 2013).

بریکا ره تکرنا نه پرچه ککرنا عیراقی، سه دام حسینی شکه سن خوارییه و پیگرتی ب بریارا (1441) یا ئەنجومه نی ئاسایشا نیقه ده وله تی یا نه ته وه یین ئیکگرتی نه کرییه. سه رۆکی ئەمریکا، بۆشی کور، ره خنه ل UN گرتن ژبو نه دیارکرنا چ ده ست پیشخه ریان و نه جیه جیکرنا جهین ئه رکی خو گفاشته بیخته سه ر عیراقی تا کو پیگرتی بیت دگه لدا" (Perry, Darilek, Rohn & Sollinger, 2015). ژبه ر هندی، به ری راگه هاندنا شه ری ب دژی رژیما سه دامی ب دوو رۆژان

ئانكو ل 18 ئادارا 2003ئى؛ سەرۆكى ئەمىرىكا بۆشى كور، دگوتارهكىدا دەر بارەى دەستپىكرنا ئوپەرەسىۋنا لەشكەرى ل عىراقى دا راگەھاندن ئارمانجا ھىرشا ئازادىا عىراقى (Operation Iraqi Freedom Objectives) لادانا سەدام حسىنى يە ل سەر دەستھەلاتى، قەدىتن و ژناڧبرنا شانىن چەكى كومكوژ بى قەدەغەكرىيە ل عىراقى و ھىنانا ئازادىيە يە ژ بۇ ھەقۇەلاتىن عىراقى. ھەژىيە بىژىن ھوكارىن ئابىنى ژى ب بانگەشەين ب شەرى ئازادىا عىراقى قە ديار بوون. چونكى بۆشى كور، دگوتار خۇ دا راگەھاند كو: " ئەز بى لدويف ئەركەكى پىروژ ھاتىم، خودى يا گوتى من جۆر ھەرە، شەرى تىروورستان ل ئەفغانستان بگە و من كر. پاشى گوت من جۆر ھەرە، و زلم و زوردارىيە ل عىراقى بدووماھى بىنە، خەلكى عىراقى ئازاد بگە و من كر. و نوگە ئە ز ھەست پىدكەم پەيڧىن خودى دى ھىن و بىژن من ھەرە دەولەتەكى بۇ فلستىنيان بدەستقە بىنە، ئاسايشى بۇ ئىسرائىلىيان دابىن بگە و ئاشتىن بۇ روژھەلاتا ناڧىن دابىن بگە. ب ئالىكارىا خودى ئەزى چم وى ژى كم." (Cornwell, October 2005).

ب ئەقى رەنگى ب شىۋەيەكى رون خۇيا دبىت ژبە رھندى ژى بۆشى كور باوهرى بەندى ھەبوو خودى بى دگەل ئاخقتى، ئەگەرە، ئەوى نەدشيا ئەقان كارىن خۇ ب شىۋەيەكى دروست ئەنجامدەت. بەلى ديارە بتنى ئەقە بانگەشە بوون ژبۇ رازىكرنا راپا گشتى يا ئەمىرىكا ژبۇ پشەتەقانىكرنا ئارمانجىن سىياسەتا كارگىرىيا ناڧىرى يا دەر قە داکو بشىت ب ئەقان ستراتىژىيان ئەوان ئارمانجان بدەستقە بىنت.

ل 19 ئادارا سالا 2003ئى وەلاتى خودان سەرۋەرى عىراق تۆشى ئىرشەكا دژۆار يا لەشكەرى ژلايى وىلايەتىن ئىكگرتىن ئەمىرىكا ۋەھقەيەمانىن ئەوى بەرىتانىا، ئوستراليا، پۇلەندا، دانىمارك، ئەسپانىا، ئىتاليا، كورىا باشوور و يابان...ھتدتر بوو. ئەقى ھىرشى سىياسەتا جىۋستراتىژى يا وىلايەتىن ئىكگرتىن ئەمىرىكا ل باكوورى روژئاقايى ئاسىا دبەشدارىكرنا بن پىكرنا مافىن مروڧىدا، تاوانبارىن شەرى، تاوانبارىن ب دژى مروڧايەتى، چاڧ ترساندنا دەولەتىن بچووك ژبۇ كرنا بن كونتروللا خۇقە بخۇقە دگرت و ب مەبەستا راوہستاندنا شەرى ب دژى مەدەنيان و كارتيكرنا جىۋستراتىژىيا دەر قە بوو. ھەر ژ پوژا 19 ئادارا 2003ئى تا نھا ھوكارىن ھىرشا سەر عىراقى ب دورستى و روونى نەھاتىنە دياركرن ژبۇ رازىكرنا خەلكى ل جىھانى و قالەھىيەكا سىياسى د سەنتەرى ئىمپراتورىيەتيا ئەمىرىكا دا ژبۇ كارتيكرنى لدويف خۇ ھىلايە (Bunch, March 2013). دگەل ھندىدا ب رەنگەكى زور يا ئاشكەرايە ب بەھانەيا ھەبوونا چەكى ناڧوكى، نەپىنگرىكرنا برىارىن ئەنجومەنى ئاسايشا نەتەوھىن ئىكگرتى و كوشتنا خەلكى عىراقى مەدەنى ب شىۋەيەكى ھۇقەنە.

ژلايەكى دىقە پشنى توندەرەوى و رەتكرنا سەدام حسىنى پىنگىرىن دگەل نەتەوھىن ئىكگرتى ژبۇ جىبە جىكرنا ئەوان ماددەين ل سەر رژىما ئەوى ل عىراقى ھاتىنە سەپاندى خالەكا بەيزا گرىگ بوو ژبۇ كارگىرىيا بۆشى كور كو ھزرى ل سەر ئىرشا لەشكەرى ل عىراقى بگەت. سەرەپاى ھندى، ل چرىا ئىكى يا سالا 2002ئى؛ گونگرىسى ئەمىرىكى برىارا شەرى ب دژى عىراقى دەر باز كر. بەلى ژبەر گڧشاتىننى نىقەدەولەتى ل سەر ئەمىرىكا، شەر ب دژى رژىما سەدامى ھاتىنە پاشىخستىن تا ل سالا 2003ئى؛ دانوستاندنا ل ئەنجومەنى ئاسايشا نەتەوھىن ئىكگرتى ل سەر سەنتەرى برىارا نەتەوھىن ئىكگرتى يا ژمارە (1441)، و "ئەنجامىن مەترسىدار" بۇ عىراقى ئەگەر سەدام حسىن بەردەوامى دا " بن پىكرنا بەندىن برىارى" ھاتنە كرن (Perry, Darilek, Rohn & Sollinger, 2015).

رووسىا، فەرەنسا دياركر ئەنجامىن مەترسىدار دى ژ ئىرشا سەر عىراقى پەيدابن، بەلى مەبەست ئەوان ژى كرىارىن لەشكەرى بىن ئوتوماتىكى نەبوو، ئەوان پتر ھەز ل سەر پاشىخستىن دورپىچىن ئابوورى بىن توند ل سەر كارگىرىيا سەدام حسىنى دكرن. بەلى وىلايەتىن ئىكگرتىن ئەمىرىكا و بەرىتانىا پتر ھەز و پشەتەقانىا ل كرىارىن لەشكەرى ب دژى رژىما سەدامى ھەبوون. ژبەر كو ئەوان پشەتەقانىا پىشنىارىن ھەوالگىرىين خۇ دكرن بىن تىدا دياركرى سەدام حسىنى چەكى كومكوژ بى زىدەكرى. نەپشەتەقانىكرنا ژلايى ھەوارگىرىقە و نەڧىانا دانانا گڧشاتىن ژلايى وىلايەتىن ئىكگرتىن ئەمىرىكا قە دا راپورتىن ھەوالگىرىيا وان بنە جھى نەباوهرىن لدەڧ راپا گشتى يا خەلكى. ھەرچەوابىتن، ھەر ل ئادارا سالا 2003ئى؛ سەرۆكى فەرەنسا ژاك شىراك راگەھاندى ئەو دى مافى ڧىتوئ ب دژى ھەر برىارەكا نەتەوھىن ئىكگرتى بۇ كرىارىن لەشكەرى ب دژى عىراقى بكارھىنىت (Wall, 2004).

ژلایه کئی قه، په یوه ندین د هوله تین هه قه یمان به رهف ئالوزیان چوون و لایه نئ ب دژی فهره نسا د ویلایه تین ئیکگرتین ئه مریکا دا گه شه کر. ئه نامین ریکخراوا هه ف په یمانیا ئه تلاتنیکا باکوور "ناتو" دگه ل ئه لمانیا ب توندی رخنه ل گازی له شکه ری یا بوشی کور کرن. داخو یانین هه فسوزیا ئه ورپیان ژبو ویلایه تین ئیکگرتین ئه مریکا ئه وین پشتی 11 ئه یلولی هاتین ب په شیمانیه دریکا هول و ژورین ئاقاهیئ نه ته وهین ئیکگرتی ل نیویورک نه گه له ک دوویر ژ ئه وی جهی به ری هه ژده هه یقان کاره ساتا 11 ئه یلولی، به لی رویدایی به رزه بوون. نه رازیبوونا ریکخراوا نه ته وهین ئیکگرتی ژبو کریارین له شکه ری، سه روکی ئه مریکا بوشی کور، نه چار کر "هه قه یمانیه ک ئاماده Ready Ally"، دگه ل هنده ک وهلاتان مینا به ریتانیا مهن، پوله ندا، ئوسترالیا و دانیمارک ئه وین به یزی به شداری دگه ل ئه مریکا ژبو داگیرکرنه عیراقی کرین پیک هیئا (The White House, January 2009 17).

ژلایه کئی دیقه، به ری شه ری ئازادیا عیراقی سه روکی ئه مریکا ئه ف چه نده خویاکر" پشتی زور بزاف ژلای جیلین بوریقه هاتینه کرن دیار بوو دی ناشتی و ئازادی ل روژه لاتا ناغین یا بزحه مت بیتن به یته گه شه کرن. نها ئاسایشا نه ته وهین مه، هیقین ملیونا بین لسه ر مه و ئه مریکا خو ژکاران ناده ت پاش، ژبه رکو ئه و بزحه مت. مه ئه زمونین مهن ل سه رده مین بوری بین دیتن و دی سه رده می خوژی توش بین بریکا چاره سه ری، مه به ستین ئه مریکا، هه قالین وهه قه یمانین ئه وی. دی ئه قی قوناغی ئازادیی و پیشیخستنئ ئیخینی. مروقین ئازاد دی ده ست ب کورسه کی نو بی میژووئ که ن و مروقین ئازاد دی ئاشتیا جیهانی خوازن و پاریزن" (Bush, February 2004 26). پشتی شه ری عیراقی هاتیه راگه هاندن، سیاستا کارگیریا بوشی هه مبه ری عیراقی هزا سه ره کیا خو دانا سه ر هیانا ئازادیی بو خه لکی عیراقی دچوارچوقه یی شروقه کرنا دیموکراسیا ناخوئی دا. ل 20 ئادارا 2003ئ؛ شه ری ئازادیا عیراقی ب سه روکاتیا ئه مریکا ب دژی رژیما سه دام حسینی ده ستپیکر و هیزین هه قه یمانا ل که نداقی فارسی ده ست ب هیرشین خو بو سه ر عیراقی کرن (The White House, January 2009 17).

لده می ده ستپیکا شه ری دگه ل عیراقی بدووماهی هاتی، سه روکی ئه مریکا بوشی کور ده ست ب پالانا هزا ئازادیی ل عیراق کر. لدویف هزر و ئاشوپین کارگیریا بوشی کور ئازادی دا ریکی دده ت عیراقی کو ببه روناها دیموکراسیی ل روژه لاتا ناغین بو دیموکراسیی و هیقین. ئه قجا ببه پینگافه ک دپروسیسا هه مبه ری ناشتی، ئارامی، هه بوون و فه کرنی ل روژه لاتا ناغینا. سیاستا ده رفه یا کارگیریا بوشی کور هه مبه ری روژه لاتا ناغین یا باوه ری بوو. ب فه رمی دبولوماسیه ت، ستراتیژین هه فکارین بکارده یان ژبو هندئ بزاقی بکه ت کو ئاریشه ین ده ریمیدا چاره سه رکه ت، ویلایه تین ئیکگرتین ئه مریکا باوه ردکر مه ترسیی ل سه ر ویلایه تین ئیکگرتین ئه مریکا و به رزه وه ندین ئه وی بین گرنگ ل جیهانی دکه ت. بکاره یان هیزی ب دژی تیرووری وه کو هیماهه ک، کارگیریا بوشی کور پشته قانیا به رزه وه ندین نیقه ده وه تی ل روژه لاتا ناغین دکر. دیموکراسی کرنا روژه لاتا ناغین ده اته دیتن وه ک ریکه کا بتنی ژبو چاکسازیکرنا ئارامیا هه ریما ناغیری. " جیهانی به رزه وه ندیه کا روون ده لافکرنا به ایی دیموکراسییدا هه یه. ژبه رکو میله تی ئارام، ئازاد ئایدولوژیا کوشتنی ناراکه ت. به لی ئه و پشتگیریا ناشتی و پشته قانیا ژبانها کا باشر دکه ت. هنده ک هیقین حه شیکرنا ئازادیی ل ناف میله تین روژه لاتا ناغین هه نه... رژیما نوی ل عیراقی دی خزه تا یه کسانئ، نمونه یا سه رکیشیا ئازادیی بو نه ته وه یین دی بین ل روژه لاتا ناغین که ت (The White House, January 2009 17). ژبه رکو کارگیریا بوشی کور، هزر دکر کو دی شیتن عیراقی ب مودیل دیموکراسیا ل تورکیا و ئیمارات هه ی دیموکراسی بکه ت. به لی هزر ده ندیدا نه کر بوو زور بزحه مه ته عیراقی دیموکراسی بکه ت. ژبه رکو عیراق ژ سیی گروپین هه فدری کورد، سونه وشیه یان پیک ده یته.

سه ره رای راگه هاندنا توند یا رژیما به عس ل عیراقی ب دژی هیزین هه قه یمانانن. هیزین ویلایه تین ئیکگرتین ئه مریکا و هه قه یمانین ئه وی وه خته کی دریز نه مان ب گرته به غداد قه ل 10 نیسانا 2003ئ؛ پروسیسا ئازادیا عیراقی ب دووماهی هات. به لی کارگیریا ئه مریکا دووماهی ئه قی پروسیسی رانه گه هاند. ژبه رکو ل نیسانا 2003ئ؛ زور بوهرین هه ستیار و مه ترسیدار ل عیراقی روودان و هیزین ئه مریکا و هه قه یمانین ئه وی ب ئه وان ئاریشه یانقه مژویل مان. هه رچه وابیت، ل 1 ئایارا 2003ئ؛ سه روکی ئه مریکا راگه هاندنا هیرشین سه ره کی بین ئوپه ره سیونا به رهنگاریی ل عیراقی بدووماهی

هات. دهه مان بیا فدا، ل 13 کانینا ئیکی 2003ئ؛ هیزین له شکره ئی ئه مریکا دکتاتورئ عیراقئ سه دام حسین ل گونده کی ل نزیک سه نته ری پاریزگه ها سلاح الدین (تکریت) گرت. ژلایه کی دیقه، لیگه رین چه کی کومکوژ ل عیراقئ هیچ به لگه نامه یه کا تیدا هه بوونا چه کی نافوکی و مه ترسیان نه دیت. ئەقجا ئەقان بوویه ر، پیشهاتین سیاسی و شه ری ل عیراقئ رویداین. به ری کارگیریا بۆشی کور دا ریکه کا دی ژبو پشت به ستنا په لده رین شه رکرنئ دگه ل رژیما سه دام حسینی. ئەقجا ژبه ر ئەقی چه ندئ ئه مریکا هرزا خو دانا سه ر کریارین" نافدارین بن پیکرنا مافین مروقی" (Notorious Human Rights Violations)، یین سه دام حسینی ب دژی گهلین عیراقئ بکارهیناین ب تایبه تی کوردان (25 October 2012, NTUN).

وهک ل پیشی هاتیه دیارکرن ستراتیزییا ئاسایشا نه ته وهی یا ویلایه تین ئیکگرتین ئه مریکا ژلایه سه روکی ئه مریکا بۆشی کورقه هاته راگه هاندن. نافبری دستراتیزییا خو دا ب روونی هه زین سیاسه تا کارگیریا خو ژبو "به لافکرنا دیموکراسی ل سنووری روژه لاتا نافین" شووکه کرن. ژبه ر هندئ دشین دیار کهین دوو ستوینا پشته قانیا ستراتیزییا ئاسایشا نه ته وهی یا ئه وی دکرن. ئیک، پالدا نا جفاکی نیقده وه له تی دا کو ل سه ر دیموکراسیکرنا بریکا پشته قانیکرنا" ئازادین، دادوهری و پیروژه یین مروقیه تی رازیبت". دوو، سه رکیشکرنا جیهانی ژبو دورستکرنا دیموکراسیی دا کو هه قه پیمانان ژبو شه ری ب دژی تیرووری ل روژه لاتا نافین و جیهانی دورست بکته. پشتی کارگیریا تالیبان یا ئه فغانی نه حه واندنا تیرورستان ره تکرئ و ویلایه تین ئیکگرتین ئه مریکا بشه ر چوو دگه ل کارگیریا تالیبان. له ورا ژئ کارگیریا بۆشی کور پشتگیریا به ره قانی بکارهینا ژبو ژناقبرنا مه ترسین ل روژه لاتا نافین بریکا راگه هاندنا شه ری دگه ل رژیما سه دام حسینی.

7. ده ره نه نجام

هه ردوو شه رین ئه مریکا یین پشتی 11 ئه یلولا 2001ئ، ب دژی رژیمین روژه لاتا نافین بوون. ژبه ر هندئ سیاسه تا ده ره قیا ئه مریکا ل روژه لاتا نافین دقوناغین پشتی شه ری ساردا هاتیه گوهورین ژبه ر جهی هیزا ئه وی دجیهانا ئیک جه مه سه ریدا. دشه ری ب دژی تیروریدا ل ئه فغانستان ئه مریکا ریکین هیرشین له شکره ی یین سیاسه تا ده ره قه بکارهینان ژبو دامه زاندنا مه رجین لدویف هه زا خو ژبو دیارکرن سیسته م نیقده وه له تی لدور بنه ماین دیموکراسییه تی. سیاسه تا ئه مریکا ئه و بو کو داخووا، پشته قانیا بزاقین دیموکراسییه تی، ده زگه هین هه ر نه ته وه یه کی، دابوونه ریت و دگه ل دووماهی ئارمانج ژبو دووماهی هینا حکومه تین توندروان د جیهانا سه رده مدا. دجیهانا ئه قرودا بنیاتی سه لوخه تین رژیما ئاریشه زور پتر ژ دابه شکرنا هیژی دانا قبه را واندایه. ئارمانجین شیانین سیاسی یان مروقیه تی یین ئه مریکا ئه وه کو ئالیکاریا دورستکرنا جیهانه کا دیموکراسی، ده وه تین ریفه برنه کا باش بکته یا کو دشیت پیدقیاتین هه قوه لاتین خو دابین بکته و ده ست ب به رپرسیاره تیه کا خو دسیسته م نیقده وه له تیدا بکته. ئەقجه باشتین ریکه ژبو پیشکیشکرنا به رده واما ئاسایشی ژبو خه لکی ئه مریکا.

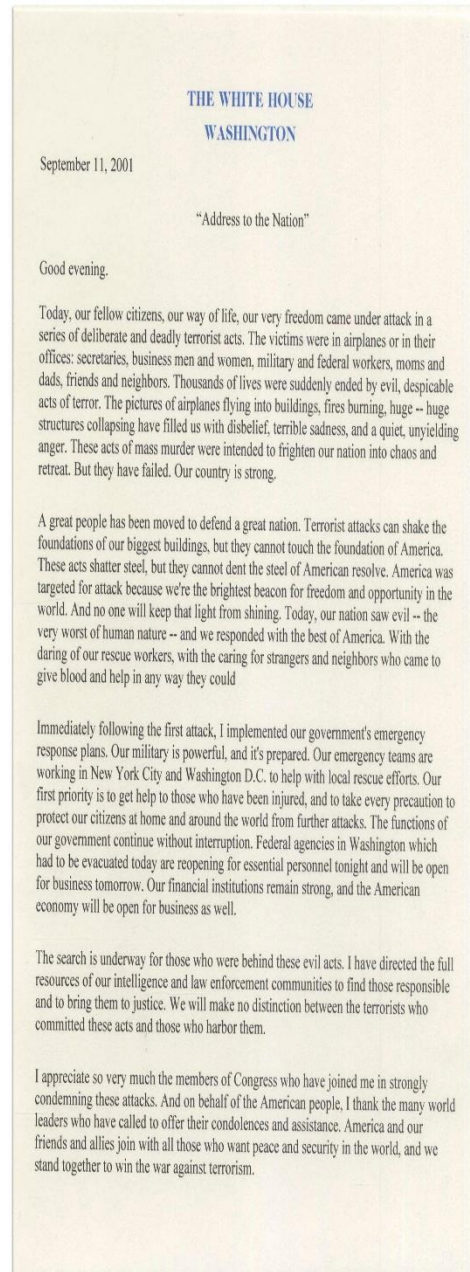
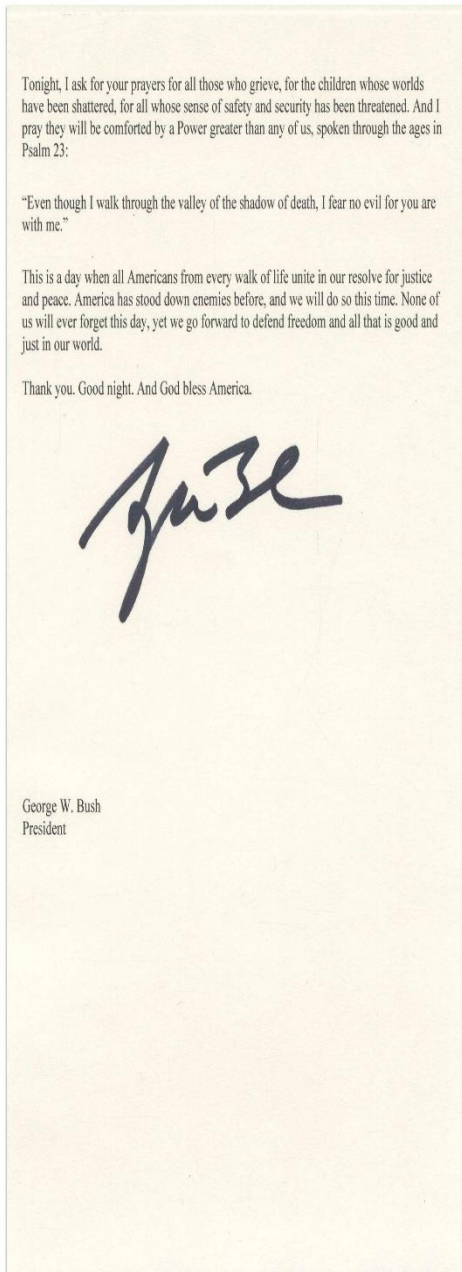
د شه ری ب دژی تیروریدا ل ئه فغانستان، ئه مریکا نه شیا سه رکه قتنی بده ستقه بهینیت و نه چاربو دگه ل سه رکرده یین تالیبان لدور ده سته لاتئ ل ئه وی وه لاتی بکته، به لی دانووستاندنن ئه وی بی ئه نجامبوون و نه شیا تیرووری ژناقبه ت. به لکو به روفاژی، ژ ئه نجامئ شه ری ب دژی تیرووری پتر توندرووریا تیرورستان ل جیهانی به ره لاقبوو و پتر مه ترسی کرنه سه ر ئارامیا جیهانی و ب تایبه تی روژه لاتا نافین. ژبه ر هندئ پتر مه ترسی ئیخسته سه ر ئاسایش و به رژه وه ندیین ئه مریکا ل ده قری. چونکی ده وه تین هه رییم ب تایبه تی ئیران و عیراقئ پشته قانیا تیرووری دکر. له ورا، ئه مریکا نه چار بوو نافئ عیراقئ بکته "ده وه تا ته وه ری شه رخواز"، و بریار دا شه ری ب دژی رژیما سه دام حسینی ل عیراقئ بکته. سه ره رای روخاندنا رژیما سه دام دماوی کیمتر ژ هه یقه کیدا. به لی پرۆسیسا ئازادکرنا عیراقئ و دیموکراسیکرنا ئه وی به رده واما پیهاته دان دا کو کارگیریا بۆشی کور بگه هیت ئارمانجین خو یین سه ره کی ئه وین ئه وی لده ستپیکا شه ری ئازادیا عیراقیدا راگه هاندین. به لی ئه و ئارمانجین بۆشی کور دگوتارین خو دا ده رباره ی پرۆسیسا ئازادیا عیراقئ راگه هاندین هیچ ژئ بده ستقه نه هاتینه. ژبه رکو کارگیریا بۆشی بتنی هه ز دکریارین له شکره ییدا کربوو و دویقچوونا هندئ نه کر بوو کو عیراق ژ زور گروپان وه کو کورد، سوننه یین عه ره ب، شیعه یین عه ره ب... هه دتر پیک ده ات. ژبه ر هندئ

ژی زور بزهحمەت بوو ئەف ئارمانج بدهستفە بهین. لەوێ ژێ ئێنجامی نەشارەزایی، رەفتار و هەلویستین نەدورست ژلایی لەشکەرێ ئەمریکا و هەقپەیمانین وێفە. لەشکەری ئەمریکا ل ناڤەرست و باشووری عێراقی زیان مەزن ڤی کەفتن. عێراق بۆ مەترسدارترین وەلات ل رۆژەلاتا ناڤین و جیهانی. ژبەرکو زور گرۆپین تیرۆرستی تێدا پەیدا بوون. هەرودەسا شەری سوننی و شیعیان دەست پیکر. ژبەر کو دەستەلاتداریا بەرودەختا ئەمریکا ل عێراقی پلانەک ریکخستی بەرەف نەکر بوو عێراقی دابەشی سیی هەریمان بکەن، دەزگەهین ئەوان هەریمان بین کارگیری بباشی مەشق بکەن و لەشکەرەکی ریک و پیک بۆ هەرسیی هەریمان دورست بکەن. پاشی بزائی بکەن عێراقی بشیوازی ئەمریکا دیموکراسی بکەن هەرودەسا ئازادی و یەکسانی دناڤا بەلاف بکەن تا کو بێتە مودیل دیموکراسی ل رۆژەلاتا ناڤین.

ئەگەر کارگیری بۆشی کور ئەف پلانا ل سەری هاتیە دیارکرن هاتبایە جێبەجێکرن دا عێراق بێتە نمونەیا دیموکراسی ل رۆژەلاتا ناڤین. چونکی دا کارگیریا هەر هەریمەکی کاروبارین خۆ برێفە بیت و هیچ گرۆپ نەدەهات پشت گواڤیتن. بەلی بەرۆڤاژی کارگیریا بۆشی کور بەرێخودا ئەفسەر و پلەدارین رژیما بەعس، هژمارەکا زورا فرماندە، سەربازین رژیما بەعس هینان دناڤ لەشکەر و دەزگەهین کارگیری عێراقیدا. ل ئەڤیری دیار دبیت کو ئەمریکا شیانی دیموکراسیکرنا عێراقی نەبوو، ژبەرکو زیانەکا زور کاریگەر ژلایی ئابووری و سەربازیفە پی کەفتبوون. ژبەرەندی ئەمریکا ریک دا کەڤنە سەربازین رژیما بەعس بەینە دناڤ دەزگەهین لەشکەری و کارگیری بین عێراقیدا ژبو ئارامکرن رەوشا سیاسی ل عێراقی. حکومەت کەتە دەستی گرۆپ زۆرینە (شیعیان دا). ب ئەڤی چەندی ژێ شیعیان هەردوو گرۆپین دی بین ژ خۆ کیمتر سوننەین عەرەب و کورد پشت گوڤەهاڤیتن. لەوێ ژێ عەرەبین سوننی ب هەموو شیوازن دژایەتیا سیاسیەتا ئەمریکا ل عێراقی کر، رابوون ب پشتەفانیاکرنا ریکخراوا قاعیدە ب دژی کارگیری عێراقی و هیزین ئەمریکا ل عێراقی کرن.

بنتی کورد بوونە پشتەفانین ئەمریکا ژبو دیموکراسیکرنا هەریمە خۆ، لەوێ ژێ کورد بوونە هەقپەیمانین سەرەکین ئەمریکا ل عێراقی. کارگیریا بۆشی کور سیاسیەتەکا زور جیاواز هەمبەری کوردان ب بەراوردی دگەل حکومەتین دی بین ئەمریکا پەیرهوکر. دئەنجامی ئەڤی سیاسیەتی دا کارگیری ئەمریکا قونسولخانا خۆ ل پایتەختی هەریمە کوردستانی هەولێر ڤەکر. هەرودەسا ژ هەموو لایانڤە ئالیکاریا سەرکردەین کوردان کر ژبو بەلافکرنا دیموکراسی، ئازادی و یەکسانی ل هەریمە خۆ، لەوێ ژێ تارادەکی باش هەریمە کوردستانی باشتر پیشکەڤتیت، بخوڤە دیتنە ب بەراوردی دگەل دەڤەرین دی بین عێراقی. ئەڤ ژێ هەموو بۆ هەلویست و سیاسیەتا خو گونجاندا سەرکردین کوردان دگەل سەرکردین ئەمریکا دزڤریت، چونکی ئەوان ب هەموو هیز و شیانی خۆ هەولدا پەيوەندیین خۆ دگەل بەرپرسین ئەمریکا بەهیز بکەن.

بەلگەنامەیا گۆتارا بۆشی کۆر ل 11 ئەیلوولا 2001

(The White House, September 11, 2001).

راگه هاندنا شهری ب دژی نهفغانستان ژلایی بوشی فه

"All the News That's Fit to Print"

The New York Times

Late Edition
New York: Today, showers, then brightening skies, high 73. Tonight, partly cloudy, low 64. Tomorrow, partly sunny, high 77. Yesterday, high 71, low 65. Weather map, Page D8.

VOL. CLII . . No. 51,883

Copyright © 2001 The New York Times

NEW YORK, FRIDAY, SEPTEMBER 21, 2001

\$1 beyond \$6. greater New York metropolitan area.

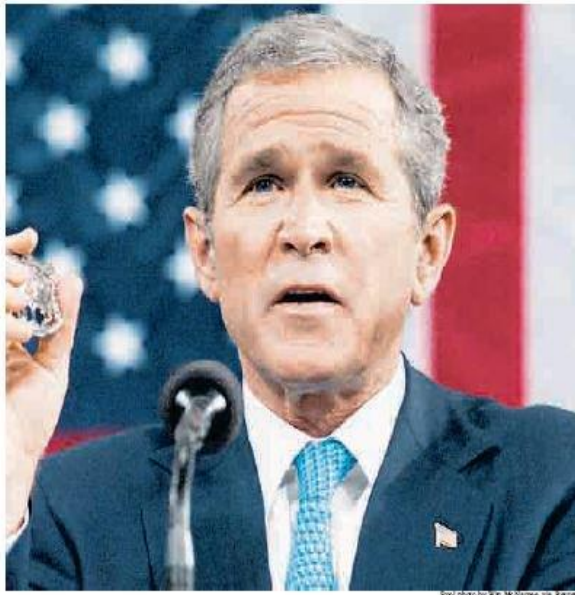
75 CENTS

BUSH PLEDGES ATTACK ON AFGHANISTAN UNLESS IT SURRENDERS BIN LADEN NOW; HE CREATES CABINET POST FOR SECURITY

TOP AIR CHIEF SENT

Ground Units Deployed, Joining Bombers and Supporting Planes

By ERIC SCHMITT and MICHAEL R. GORDON
WASHINGTON, Sept. 20 — A top Air Force commander has flown to Saudi Arabia to oversee air attacks against Afghanistan and other potential targets in the war against terrorism, military officials said today.
American ground troops were also being sent to the region, the Army secretary, Thomas White, said today, to join two dozen bombers and support aircraft that had already begun moving within easy striking distance of Afghanistan. The Army Special Forces Command at Fort Bragg, N.C., confirmed receiving a deployment order, but declined to say how many troops were involved.
The Pentagon is planning to send combat search-and-rescue teams into former Soviet republics in Central Asia, where they would be ready to get downed pilots, two Defense Department officials said. Uzbekistan is considered most likely. President Bush called the Uzbek president, Islam A. Karimov, on Wednesday.

Bars Talks, Saying Hosts Will Share the Terrorists' Fate

By ELISABETH BUMILLER

WASHINGTON, Sept. 20 — President Bush demanded tonight that Afghanistan's leaders immediately deliver Osama bin Laden and his network and close down every terrorist camp in the country or face military attack by the United States.
"These demands are not open to negotiation or discussion," the president said in an address to a joint meeting of Congress. "The Taliban must act and act immediately. They will share in their fate." [Transcript, Page B4.]
The president outlined a broad framework for the campaign against terrorism, reaching far beyond Afghanistan and Mr. bin Laden's organization, Al Qaeda. He made it clear that American ground troops would be involved, and that a military strike could come soon. "Be ready," he said to the military.
"From this day forward, any nation that continues to harbor or support terrorism will be regarded by the United States as a hostile regime," Mr. Bush said in a blunt warning that could encompass countries that the United States has previously identified as giving safe haven to terrorists, among them Iraq, Iran and Syria. The demands included the Pentagon to the Nazis.
"They are the heirs of all the murderous ideologies of the 20th century," he said. "By sacrificing human life to serve their radical visions, by abandoning every value except the will to power, they follow in the path of Fascism, Nazism and totalitarianism. And they will follow that path all the way to where it ends: in history's unmarked grave of discarded lies."
The president implored the nation for its support and patience in what he described as a coming global struggle and made it clear that Americans should be prepared for casualties.
"Americans should not expect one battle, but a lengthy campaign, unlike any other we have seen," Mr. Bush told Congress and a national television audience. "It may include dramatic strikes, visible on television, and covert operations, secret

Continued on Page B4

Many Listeners Are Reassured

(The New York Times, September 21, 2001)

ئارمانجین ریکخراوا قاعیده ل وه لائین موسلمان و دژایه تیا ئه وئ ب دژی ئه مریکا

INTERNATIONAL SECURITY COUNCIL
WASHINGTON, D.C. 20504

30009

January 25, 2001

INFORMATION

MEMORANDUM FOR CONDOLEEZZA RICE

FROM: RICHARD A. CLARKE *Ray*

SUBJECT: Presidential Policy Initiative/Review -- The Al-Qida Network

Cardi
Steve asked today that we propose major Presidential policy reviews or initiatives. We urgently need such a Principals level review on the al Qida network.

Just some Terrorist Group?

As we noted in our briefings for you, al Qida is not some narrow, little terrorist issue that needs to be included in broader regional policy. Rather, several of our regional policies need to address centrally the transnational challenge to the US and our interests posed by the al Qida network. By proceeding with separate policy reviews on Central Asia, the GCC, North Africa, etc. we would deal inadequately with the need for a comprehensive multi-regional policy on al Qida.

al Qida is the active, organized, major force that is using a distorted version of Islam as its vehicle to achieve two goals:

--to drive the US out of the Muslim world, forcing the withdrawal of our military and economic presence in countries from Morocco to Indonesia;

--to replace moderate, modern, Western regime in Muslim countries with theocracies modeled along the lines of the Taliban.

al Qida affects centrally our policies on Pakistan, Afghanistan, Central Asia, North Africa and the GCC. Leaders in Jordan and Saudi Arabia see al Qida as a direct threat to them. The strength of the network of organizations limits the scope of support friendly Arab regimes can give to a range of US

Classified by: Richard A. Clarke
Reason: 1.5(d) (x6)
Declassify On: 1/25/25
Derived From: Multiple Sources

NSC DECLASSIFICATION REVIEW [E.O. 12958]
/X/ Exempt in part and redact as shown
by D.Sanborn Date 4/7/2004

(National Security Council, January 21, 2001).

ليستا ژېدهران:

به لگه نامه يين گوتارين بوشى كور:

- Bush Presidential Campaign. (In Press). George W. Bush: Campaigns and Elections. Retrieved December 12, 2000, [Online] available at: <http://millercenter.org/president/biography/gwbush-campaigns-and-elections> (Accessed 4 July 2024).
- Bush, George W. (In Press). Address to the Nation on Terrorist Attacks. Retrieved September 11, 2001, [Online] available at: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=58057> (Accessed 6 July 2024).
- Bush, George W. (2002). President Delivers State of Union Address. Retrieved January 29, 2002, , [Online] available at: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.htm> (Accessed 6 July 2024)..
- Bush, George W. (In Press). Address Before a Joint Session of Congress. Retrieved September 20, 2001, [Online] available at: <http://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911jointsessionspeech.htm> (Accessed 7 July 2024).
- Bush, George W. (In Press). George W. Bush's first inaugural Address. Retrieved January 20, 2001, [Online] available at: <http://millercenter.org/president/gwbush/speeches/speech-3645> (Accessed 7 July 2024).
- Bush, George W. (In Press). National Security Strategy. Retrieved March 16, 2006, [Online] available at: <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss/2006/nss2006.pdf> (Accessed 8 July 2024).
- Bush, George W. (In Press). President Address to the Nation. Retrieved October 7, 2001, [Online] available at: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/10/20011007-8.html> (Accessed 8 July 2024).
- Bush, George W. (In Press). President Bush Delivers Graduation Speech at West Point. Retrieved June 1, 2002, [Online] available at: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/06/20020601-3.htm> (Accessed 8 July 2024)
- Bush, George W. (In Press). President Delivers State of Union Address. Retrieved January 29, 2002, [Online] available at: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html> (Accessed 8 July 2024).
- Bush, George W. (In Press). President Discusses Future of Iraq. Retrieved February 26, 2004, [Online] available at: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/02/20030226-11.html> (Accessed 11 July 2024).
- Bush, George W. (In Press). President Speaks on the War Effort To the Citadel Cadets. Retrieved December 11, 2001, [Online] available at: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/12/20011211-6.html> .(Accessed 12 July 2024).
- Bush, George W. (In Press). Remarks at the United Nations General Assembly. Retrieved September 12, 2002, [Online] available at: <http://www.state.gov/p/io/potusunga/207557.htm>. (Accessed 13 July 2024).
- Bush, George W. (In Press). National Security Strategy 2002. Retrieved September 17, 2002, [Online] available at: <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pd> (Accessed 18 July 2024).
- CCN. (In Press). Transcript of President Bush's Address. Retrieved September 11, 2001, [Online] available at: <http://edition.cnn.com/2001/US/09/20/genbush.transcript>. (Accessed 18 July 2024).
- Cornwell, Rupert. (In Press). Bush: God Told Me to Invade Iraq. Retrieved October 7, 2005, [Online] available at: <http://www.independent.co.uk/news/world/americas/bush-god-told-me-to-invade-iraq-6262644.html>. (Accessed 19 July 2024).
- Council on Foreign Relations. (In Press). The Bush Administration's Doctrine of Preemption (and prevention): When, How , where?. Retrieved February 1, 2004, [Online] available at: <http://www.cfr.org/world/bush-administrations-doctrine-preemption-prevention-/p6799> (Accessed 19 July 2024).
- Jarrat, Susan C. (In Press). George W. Bush, "Graduation Speech at West Point". Retrieved June 1, 2002, [Online] available at: <http://voicesofdemocracy.umd.edu/wp-content/uploads/2010/08/jarratt-bush.pdf> Accessed 20 July 2024).
- The Washington Post. (In Press). Text of President Bush's 2003 State of the Union Address. Retrieved January 28, 2003, [Online] available at: http://www.washingtonpost.com/wp-srv/onpolitics/transcripts/bush_text_012803.html (Accessed 22 July 2024).
- The White House. (In Press). President George W. Bush's Farewell Address to the Nation. Retrieved January 15, 2009, [Online] available at: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/in-focus/bush-record/> (Accessed 23 July 2024).
- The White House. (In Press). The 2003 State of the Union Address: Complete Transcript of President Bush's Speech to Congress and the Nation. Retrieved January 28, 2003, [Online] available at: <http://whitehouse.georgewbush.org/news/2003/012803-SOTU.asp>. (Accessed 24 July 2024).
- United States History. (In Press). United States History: George W. Bush. Retrieved January 20, 2005, [Online] available at: <http://www.u-s-history.com/pages/h2023.html>. (Accessed 27 July 2024).

- Willetts, Peter. (In Press). Speech by George W. Bush, President of the United States, at the United Nations General Assembly. Retrieved September 12, 2002, [Online] available at: <http://www.staff.city.ac.uk/p.willetts/IRAQ/BUSH0902.HTM> (Accessed 30 July 2024).
- The National Archives (in Press), 9/11: The Steel of American Resolve, retrieved, September 11, 2011 (online) available at: <https://www.georgewbushlibrary.gov/explore/exhibits/911-steel-american-resolve> (Accessed 22 October 2024).
- The White House. (In Press), Statement by the President in his address to the Nation, the white house, retrieved September 11, 2001, (online) available at: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010911-16.html> (Accessed 22 October 2024).
- National Security Council, Presidential Policy Initiative/ Review the Al- Qida Network, memorandum from Richard A. Clarke to Condoleezza Rice, Department of State, Washington, D.C., January 21, 2001

پەرتووك:

- Anne, C. Andresen. (2006). Kyoto's enemy: the American Oil Industry's Influence in the Signing and Non-Ratification of the Kyoto Protocol. Unpublished Master's degree. Political Science Department, Faculty of Political Science. University of Oslo .
- Perry, W. L, R. E. Darilek, Rohn, L. L. & SJ. M, Ollinger. (2015). Operation Iraqi Freedom: Decisive War, Elusive Peace Report. Santa Monica: RAND Corporation Publication .
- Quarantello, K. (2013). The Bush Doctrine and Presidential Rhetoric: Change and Continuity in Us Foreign Policy. Unpublished honor thesis, Wellesley College Digital Scholarship and Archive .
- Richard S. Conley. (2010). Historical Dictionary of the George W. Bush Era. Lanham: The Scarecrow Press, Inc .
- William A. Degergorio. (2013). The Complete Book of U.S. Presidents. U.S.A: The Barricade Books Inc.

نامەیین زانستی:

- Abdulla, H. (2016). Sir Charles Belgrave and the rise and fall of Bahrain's National Union Committee: January 1953 to April 1957 (Doctoral dissertation, University of East Anglia).

كوڤار:

- Wall, I. M. (2004). The French-American War over Iraq. The Brown Journal of World Affairs 10 (2).
- Jervis, R. (2003). Understanding the Bush Doctrine. Political Science Quarterly 118(3) .

ژێدەرین ئەلکترونی:

- Barrett, Del. (In Press). "War on Terror", - An International Choice of Words? A Corpus Analysis of War on and War Against. Retrieved September, 2001, [Online] available at: http://www.birmingham.ac.uk/document_nts/college-arts_law/corpus/conference-archives/2007/20Paper.pdf (Accessed 2 August 2024).
- Bunch, Terence. (In Press). Iraq, the United States Empire, and the failure of Globalist war Geostrategy in south-west Asia. Retrieved March 20, 2013, [Online] available at: <http://terencebunch.co.uk/articles/iraq-the-united-states-empire-and-the-failure-of-globalist-war-geostrategy-in-south-west-asia/#the-legacy-of-the-iraq-intervention> (Accessed 3 August 2024).
- NTUN. (In Press). Why did the United States Invade Iraq in 2003? Retrieved October 25, 2012, [Online] available at: <http://www.popularsocialscience.com/2012/10/25/why-did-the-united-states-invade-iraq-in-2003-2/> (Accessed 3 August 2024).
- The Miller Center. (In Press). George W. Bush Foreign Policy. Retrieved 11 September 11, 2001, [Online] available at: <http://millercenter.org/president/biography/gwbush-foreign-affairs>. (Accessed 6 August 2024).
- The UN Climate Change Convention and the Kyoto Protocol (In Press). The Kyoto Protocol. Retrieved February 16, 2005, [Online] available at: http://www.un.org/wcm/content/site/climate_change/lang/en/pages/gateway/the-negotiations/the-un-climate-change-convention-and-the-kyoto-protocol (Accessed 7 August 2024).
- BCC. (In Press). More Information About: The 9/11 Terrorist Attacks. Retrieved September 11, 2001, [Online] available at: http://www.bbc.co.uk/history/events/the_september_11th_terrorist_attacks (Accessed 8 August 2024).
- History Chanel. (In Press). 9\11 Attacks. Retrieved September11, 2001, [Online] available at: <http://www.history.com/topics/9-11-attacks> (Accessed 10 August 2024).

السياسة الخارجية الأمريكية لحكومة جورج بوش الابن تجاه الشرق الأوسط 2001-2003: أفغانستان و العراق نموذجاً في ضوء خطابات

بوش

كاروان صالح ويسى

كلية لعلوم الإنسانية- قسم التاريخ- جامعة زاخو

Salih.waisy@uoz.edu.krd

الملخص

تركز هذه الدراسة على جزء مهم من السياسة الأمريكية تجاه الشرق الأوسط خلال إدارة جورج بوش الابن بين عامي 2001 و2003: أفغانستان والعراق على سبيل المثال. واستخدم في هذا الدراسة مجموعة من الوثائق والتقارير الصحفية المهمة حول سياسة إدارة بوش تجاه الشرق الأوسط. لقد أجبرت الهجمات الإرهابية التي وقعت في الحادي عشر من سبتمبر 2001 الرئيس الأميركي جورج بوش الابن على إنهاء سياسات التهريب القديمة. و ممارسة سياسة أكثر فاعلية لاجل نشر الامن و السلام العالمي والحرية من خلال زرع بذور الديمقراطية. كما اهتم إدارة بوش الابن بالديمقراطية بشكل كبير ذلك لسبب مصالحت الامن القومي للولايات المتحدة، و كذلك ومن أجل السلام العالمي ووجودها باعتبارها اصبحت سيده العالم.

الهدف الأساسي من هذا الدراسة هو التعرف على آراء إدارة بوش الابن القائلة بأن من مسؤولية الولايات المتحدة أن ترى الحرية في العالم المتحضر، وخاصة في الشرق الأوسط. بدأت السياسة الخارجية لإدارة بوش الابن في مكانين في الشرق الأوسط من خلال ترسيخ الحرية والانفتاح والأمل والسلام والديمقراطية في كل من أفغانستان والعراق. لم تتوقف السياسة الخارجية التي تنتهجها إدارة بوش الابن عند العراق وأفغانستان لتعزيز الديمقراطية في الشرق الأوسط. كما أثروا على عملية السلام العربية الإسرائيلية.

تحاول هذه الدراسة الإجابة على بعض الأسئلة المهمة مثل لماذا تم شنت إدارة بوش الابن الحرب على الإرهاب بعد هجمات 11 سبتمبر 2001 الإرهابية على الولايات المتحدة؟. لماذا حاربت الولايات المتحدة الإرهاب في أفغانستان والعراق؟ لماذا اعتقد بوش الابن أن الإدارات الأميركية السابقة فشلت في تحقيق السلام والاستقرار في الشرق الأوسط؟ هل كانت سياسة الولايات المتحدة واعية ببناء الديمقراطية وتفسيرات الديمقراطية المحلية؟ فهل أعطى العالم الأحادي القطب الفرصة الولايات المتحدة لقيادة هذا الحركة والدعوة الى الديمقراطية و السلام؟ وكذلك هل كانت من مصلحة الولايات المتحدة المهمة أن تحافظ على اقتصاد حلفائها، وان تهيب الظروف حسب رغبات قادتها؟

الكلمات الدالة: جورج بوش الابن ، السياسة الخارجية الأمريكية، العلاقات الدولية، مبادئ جورج بوش، الأمم المتحدة، الشرق الأوسط، الحرب على الإرهاب

The Administration of Bush's Son Foreign Policy towards the Middle East 2001-2003: Afghanistan and Iraq as an Instance under the Light of Bush's Speeches

Karwan Salih Waisy

College of Human Sciences, History Department, University of Zakho.

Salih.waisy@uoz.edu.krd

Abstract

This research which entitles "The administration of Bush's son foreign policy towards the Middle East 2001-2003: Afghanistan and Iraq as an instance", is studied a very crucial part of the foreign policy of the Bush's son toward the Middle East. This research is used a number of significant documents and newspaper reports, which are relevant to the foreign policy of the Bush's administration towards the Middle East. The terrorist attack of 11 September of 2001 imposed the US president, Bush's son to put an end to the ancient policies of containment and initiative a new idea for the US to construct peace, stability and freedom through cultivating of democracy's seeds. The administration of Bush's son, greatly observed the democracy for the US national interests and the world peace also its reality.

This study main aim is to explore the administration of Bush's son believed it was the US responsibility to bring prosperity and peace to the civilization world, especially the Middle East. The Bush's son administration foreign policy of the Middle East took two positions till to be capable to form freedom, friendly manner, peace, hope, stability and democracy in Iraq and Afghanistan. The Bush administration foreign policy to establish democracy within Iraq and Afghanistan in the Middle East did not stop. In other words, it effected on the Arab-Israeli peace process as well.

This article attempts to answer some critical questions for instance why after the terrorist attack of 11 September 2001 the US and the Bush's administration directly declared war on terror? Why the war on terror forwarded the US to

Afghanistan as well as Iraq? Why the US was impatient with prior efforts of the US foreign policy for generating the prosperity, peace and stability in the Middle East? Was The US foreign policy wisely contemplated on generating the democracy and showing local democracy? did the world unipolar give the US opportunities to take this effective force. As, the merely world power, it was in the US interests to protect its economic and alliances as well as making suitable circumstance in the desires of its leaders?

Key words: Gorge Bush's son, US foreign policy, international relations, Gorge Bush's doctrine, United Nations, Middle East and Terrorist's war.

اڱه له ک ژېدهر ب کهنداځي عه ره بي ددهن نياسين، به لي پتريا به لگه نامه و ژېدهرين بياني ب کهنداځي فارسي ددهن نياسين، حوکمداري به پرتاني لسهر به حرين (سیر چارلز بيلگرهف Sir Charles Belgrave) ل ساللا 1955 بو ئيکه مين جار په يقا (کهنداځي عه ره بي) دنقيسينين خودا بکارهينايه (Abdulla, 2016, 10)، ژبه رکو دمير ژويديا و لسهر ئاستي نيځدهوله تي ب کهنداځي فارسي دهيته نياسين. ژبه ر هندي دځه ځي ځه کولينيدا کهنداځي فارسي هاتيه بکارهينان.